De manifestatie van nieuwe rijken in laatmiddeleeuws Utrecht

De korenkopers Ansem Salm en Jan Dircksz. (Block?)[1]

door Llewellyn BOGAERS

I

De familiegeschiedenis van Ansem Salm (ca. 1444-1527)

Wapen

In rood drie zilveren zalmen 2 en 1, waarvan de kop naar het hart van het wapenschild gericht is[2].

Inleiding

Nieuwsgierigheid vormde de prikkel tot genealogisch onderzoek naar de Utrechtse familie *Zalm*, welke naam men toen doorgaans als '*Salm*' schreef. Tijdens mijn onderzoek naar de religiositeit in laatmiddeleeuws Utrecht stuitte ik regelmatig op de korenkoopman *Ansem Salm* (ca. 1444-1527)[3]. Niet alleen hijzelf, maar ook zijn schoonfamilie, het gezin van de korenkoopman *Jan Dircksz.*, en zijn dochter *Alit* bleken grote begunstigers van de Utrechtse Jacobikerk. Een onuitwisbaar spoor hebben zij daar nagelaten in de vorm van twee kapellen die nog steeds intact zijn, de Nicolaas- en de Andreaskapel. Die laatste kapel heet nu de Van Eck-kapel. Zij is in 1492 gebouwd aan de kluis waarin de kluizenares *Alyt Ponciaens* huisde. De bidcel van deze kluis is nog steeds te bezoeken[4]. De inrichting van privé-kapellen kwam geheel voor rekening van de stichters. Zij plaatsten er een altaar, waaraan verschillende vicarieën – missen voor privé-doeleinden – verbonden waren. In 1484 stichtte *Ansem Salm* aan het altaar in de Nicolaaskapel een vicarie ter nagedachtenis aan zijn overleden vrouw en kinderen die in dat jaar van grote sterfte waren overleden.

Als prominent lid van de H. Kruisbroederschap had *Ansem Salm* een belangrijk aandeel in de bouw en inrichting van het H. Kruiskoor in de Jacobikerk. Dit gedeelte van de kerk had een warm plekje in zijn hart. Aan de noordwand liet hij tegen het hoogkoor een privé-altaar plaatsen[5]. Hier vestigde hij de vicarie die hij in 1484 had gesticht. De broederschap schonk hij in 1494 een heilig graf met daarboven een glas-in-loodraam. Raam en graf lagen in het verlengde van het privé-altaar, links van het altaar en raam van de broederschap. Met de schenking van een glas-in-loodraam kopieerde hij een gebaar van zijn schoonvader, die het rechterraam van het H. Kruiskoor bekostigd had[6]. Het H. Kruiskoor had in totaal drie ramen. *Ansem Salm* investeerde niet alleen in de inrichting en aankleding van de kerk, hij stelde ook fondsen beschikbaar voor religieus ceremonieel in de Vasten- en Paastijd en met Hemelvaart. Zijn religieuze belangstelling beperkte zich niet tot de

1. Met dank aan W.A. Wijburg, Martin de Bruijn, Bram van den Hoven van Genderen en Jan Klinckaert die mij genereus hun gegevens met betrekking tot de familie *Zalm* ter beschikking stelden. Bert van der Wal ontcijferde een bijna versleten zegel. Marten Jan Bok mocht ik heraldische vragen voorleggen. Casper van Burik dank ik voor zijn redactionele werkzaamheden.
2. Van de volgende leden van de familie *Zalm* is bekend dat zij dit wapen voerden: *Michiel Salm* Hermansz. (in 1385), *Ansem Salm* (ca. 1447-1527).
3. In mijn proefschrift dat de lekenreligiositeit in 16de-eeuws Utrecht tot thema heeft, wijd ik een biografie aan *Ansem Salm*.
4. Zie over de omvang van kluizen in Utrecht: Llewellyn Bogaers, 'Kluizenares midden in de wereld. Suster Bertkens antwoord op haar beladen familiegeschiedenis', Trajecta. Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholiek leven in de Nederlanden 7 (1998), 4, p. 306-308.
5. Th.H.F. van Riemsdijk, Geschiedenis van de kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht (Leiden 1882), p. 57. Een jaartal is niet bekend, maar het was in ieder geval ná 1484.
6. Th.H.F. van Riemsdijk, Bijdragen tot de geschiedenis van de kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht (Leiden 1888), p. 22, 31-33.

kerk: thuis had hij de eerste druk van een epistel- en evangelieboek uit 1477[7]. Toch was hij niet overmatig godsdienstig. Als lid van de H. Kruisbroederschap kwam hij nu eens trouw, dan weer wat laks de religieuze verplichtingen na[8].

Zijn dochter *Alit* trad in zijn voetspoor. Zij was buitengewoon genereus voor de armen[9]. De armenbroodtafel in de Jacobikerk hoorde mede door haar giften tot de omvangrijkste van de stad. Het bekende schilderij "De liefdadigheidswerken van de armenpot van de Jacobikerk uit" 1562, dat nu tot de collectie van het Centraal Museum behoort, is beslist naar aanleiding van haar gift geschilderd.

Dit alles overziend vroeg ik mij af wat een familie bewoog om van generatie op generatie zo overvloedig in kerk en religie te investeren. Grote giften aan een kerk waren in de middeleeuwen geen onbekend verschijnsel, doch deden zich vooral voor wanneer er geen directe erfgenamen waren. Bij *Ansem Salm*, zijn dochter en schoonfamilie was dit niet het geval. Om dit ongebruikelijke verschijnsel te verklaren was het nodig meer inzicht te krijgen in de familiegeschiedenis. Hiertoe heb ik genealogisch onderzoek gedaan naar zowel de voorgeschiedenis van *Ansem Salm* als van zijn eerste vrouw *Wendelmoed Jan Dircksdr.* Achtereenvolgens passeren de lotgevallen van de familie *Zalm* de revue, inclusief de genealogie, gevolgd door de levens- en familiegeschiedenis van *Jan Dircksz.* met fragmentgenealogie.

Archivalische en heraldische gegevens

In middeleeuws Utrecht zijn er maar twee families waarin de naam *Ansem* of *Anselmus* regelmatig voorkomt, en dat zijn de familie *Zalm* en een tinnegietersfamilie die geen familienaam voerde[10]. Tussen beide families kon geen verwantschapsrelatie worden vastgesteld.

Gegevens over de voorouders van *Ansem Salm* zijn schaars en fragmentarisch. De Utrechtse burgemeester Cornelis Booth heeft in het midden van de 17de eeuw enige informatie verzameld, en ook de nadere toegangen van Het Utrechts Archief bleken waardevolle gegevens te bevatten. Daarnaast was de familie *Zalm* in literatuur en bronnenpublicaties geen onbekende. Toch is onderstaande genealogie ten dele niet meer dan een hypothese, een veronderstelling hoe de familie *Zalm* eruit gezien kan hebben op basis van harde gegevens en deducties. Merkwaardig genoeg vormde het feit dat de familie *Zalm* al vroeg een achternaam had, een probleem. Bij de naamsvermelding werd volstaan met de voor- en achternaam. Het patroniem is derhalve lang niet altijd bekend. Herman, Michiel, Gijsbert en Ansem zijn in deze familie vaak voorkomende namen. Dit levert onvermijdelijk de vraag op wie nu wie is. Het meest waardevol bleken de gegevens die ik van Dr. M.W.J. de Bruijn mocht ontvangen over de huizen die leden van de familie *Zalm* bewoond hebben. Op basis van de vererving konden toen met zekerheid enige staken *Zalm* worden vastgesteld.

Vanaf het begin van de 14de eeuw zijn er in Utrecht twee staken van de familie *Zalm* te onderscheiden. Zij moeten van hetzelfde geslacht zijn, daar zij hetzelfde wapen voeren: in rood drie zilveren zalmen, 2 en 1, waarvan de kop naar het hart van het wapenschild gericht

7. "*Gheraert Leeu* meesterprenter ter goude", Catalogus van het Stedelijk Museum Het Catharina Gasthuis (Gouda 1992), p. 25. Het gaat om de 'Epistelen ende evangeliën', die in 1477 te Gouda door *Gerard Leeuw* gedrukt zijn.
8. HUA, BA I, inv. nr. 286 (rek. H. Kruisbroederschap in de Jacobikerk), onder "inkomsten uit verzuim".
9. Haar levensgeschiedenis is beschreven, zie: L.C.J.J. Bogaers, 'Alit Salm (vóór 1481-1563), een religieus en sociaal bewogen vrouw', in: Utrechtse Biografieën, Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Utrechters, dl 3, (Amsterdam / Utrecht 1996), p. 173-177.
10. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 172, fol. 778; idem, 380, fol. 24. Bij nakomelingen in de vrouwelijke lijn komt de naam *Ansem* tot in de 18de eeuw voor, bijvoorbeeld in de familie *Boll*.

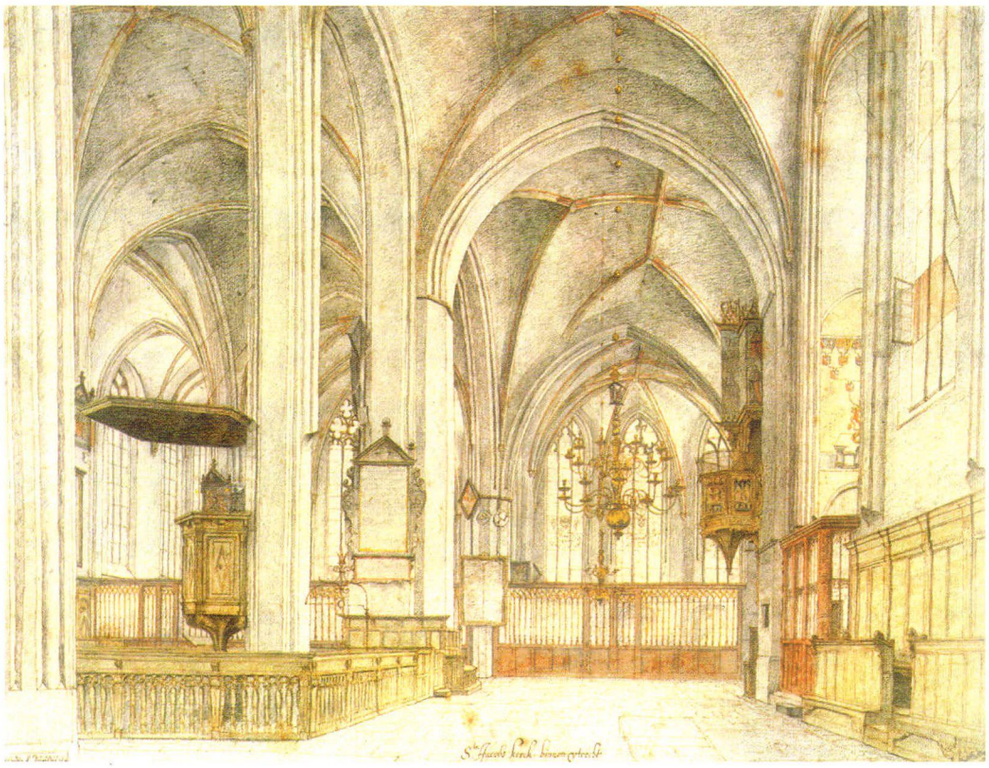

Tekening, pen, bruine inkt, zwart krijt, penseel en waterverf, 38,6 × 51 cm.

Pieter Jansz. Saenredam (1597-1665), 8 aug. 1636

Zicht op de zuidelijke beuk van de Jacobikerk te Utrecht, gezien naar het oosten.
Op de zuidbeuk van de kerk hebben de families *Salm* en *Block* een groot stempel gedrukt. Hier is rechts de Van Eck-kapel zichtbaar, met de kwartierstaat van *Dirk van Eck* (overluid ten Dom 11 jan. 1636) en het door de families geschonken linker en rechter raam in het H. Kruiskoor.

Afb. 1.

Coll. en foto HUA, Topografische Atlas, TA Jb.3.2, Utrecht

is. Staak A voert in een vrijkwartier drie bloemetjes (?)[11]. Binnen staak B is een zegel bekend, waarin de drie zalmen op de gebruikelijke wijze afgebeeld zijn 2 en 1, samen met drie bloemetjes (?) 1 en 2[12].

De gemeenschappelijke voorvader blijft duister. Het zou een Gijsbert kunnen zijn: die naam komt in beide staken regelmatig voor. In staak B heet de oudste zoon beurtelings Gijsbert, Ansem, Gijsbert. Mogelijk is onze burgerlijke familie *Zalm* een bastaardtak van een adellijke familie met steeds wisselende achternaam, waarvan sommige leden '*Salm*' worden genoemd. In 1243 is er sprake van ridder *Herman van Maarssen*, zoon van ridder *Willem van Werden* die *Salm* genoemd wordt. Deze *Willem* is ministeriaal van de Utrechtse bisschop[13]. Booth noemt een *Egbert van Aemstel* die een zoon van *Herman Salm* is en in 1317 een – niet meer te achterhalen – daad heeft gesteld[14]. Weer een andere *Herman Salm* heeft in 1356 een akte laten passeren[15]. Mogelijk zijn deze Hermannen de stamvader(s) van de staak *Herman Salm*. Een bastaardtak is gezien de status van de familie *Zalm* niet onaannemelijk. Overigens is de zalm niet terug te vinden in het wapen van bovengenoemde adellijke families.

Met betrekking tot de mogelijke voorgeschiedenis van de staak *Ansem Salm* moet nog worden opgemerkt dat in 1241 een niet nader aangeduide *Ansem* samen met zijn vrouw *Ava* een overeenkomst sloot met het Domkapittel over een stuk grond ten noorden van de Michaëlskapel in de Domtoren en over een lamp op het altaar van Onze Lieve Vrouw in het westelijke deel van de Domkerk[16]. De transactie duidt erop dat het echtpaar bemiddeld was. Of er een relatie is met onze familie *Zalm* blijft onzeker, maar de naam '*Ansem*' komt in Utrecht niet vaak voor. Mogelijk vormen zowel *Herman van Maarssen* als '*Ansem*, gehuwd met *Ava*' de schakel met de vooralsnog onbekende voorouders.

Sociale mobiliteit

Het onderzoek heeft veel verrassende doorkijkjes in de middeleeuwse Utrechtse samenleving opgeleverd. De familie *Zalm* bleek een prachtig voorbeeld van sociale mobiliteit binnen laatmiddeleeuws Utrecht. Al in 1290 moet de familie *Zalm* aan de Mariaplaats en Mariastraat gewoond hebben (zie A IIIb-2). De eerste met naam bekende *Salm* vestigde zich er in 1306 als appelkoopman. Van neringdoenden ontwikkelden leden van de familie *Zalm* zich binnen een eeuw tot vooraanstaande kunstenaars. Bram van den Hoven van Genderen karakteriseert de kunstschilder *Ansem Salm* als "wel de bekendste Utrechtse schilder uit het

11. Een zegel uit 1385 is bewaard gebleven, doch verkeert in slechte staat. Derhalve zijn de minuscule tekens niet goed te ontcijferen (HUA, St. Marie, inv. nr. 2161).
12. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 170, fol. 577. Zie in de genealogie *Zalm* onder A-IIIa en B-II.
13. K. Heeringa (red.), Oorkondenboek van het Sticht van Utrecht ('s-Gravenhage 1940), dl. II, nr. 1006, 6 dec. 1243 en nr. 1065, 20 dec. 1245.
14. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 170, fol. 577.
15. Ibidem.
16. Heeringa, Oorkondenboek, dl II, nr. 974; M.W.J. de Bruijn, Husinghe ende hofstede. Een institutioneel-geografische studie van de rechtspraak over onroerend goed in de stad Utrecht in de Middeleeuwen (Utrecht 1994), p. 110.

eerste kwart van de vijftiende eeuw"[17]. In de 14de en 15de eeuw woonden zij in de wijk van zadelaars en kunstenaars: de Zadelstraat, Boterstraat, Mariastraat en Donkerstraat[18]. In de Zadelstraat was een huis dat De Salm heette[19]. De familie *Zalm* bewoonde grote huizen, die zeer geschikt zijn als werkplaats. Hieruit mogen wij afleiden dat de familie in goede doen was. Omstreeks 1400 is *Ansem Salm* (B-II) een vakbekwaam schilder: hij krijgt grote opdrachten van het Domkapittel, het kapittel van Oudmunster, en de Paulusabdij, de meest prestigieuze opdrachtgevers van de stad. In die tijd legt *Michiel Salm* (A-IIIa) de grondslag voor minstens drie generaties boekverluchters. Deze beroepsgroep is tot nu toe vrijwel anoniem gebleven[20]. In deze tijd namen verschillende leden van de familie *Zalm* een leidinggevende positie in het zadelaarsgilde in, waarvan zij regelmatig ouderman waren. Zij bereikten evenwel nooit de status van raadslid, laat staan dat zij schepen werden.

De status van de familie *Zalm* bereikt haar hoogtepunt met de carrière van *Ansem Salm* (B-IV), die de aanleiding tot dit genealogisch onderzoek was. Rond 1469 trouwde hij *Wendelmoed*, de dochter van de rijke korenkoopman *Jan Dircksz.* en diens vrouw *Margriet*[21]. *Ansem* zal geen rijke schoonzoon zijn geweest, maar was wel van onbesproken komaf. De naam '*Zalm*' had in Utrecht een goede klank. In de loop der tijd nam hij de zaak van zijn schoonvader over. Van 1472 tot 1525 bekleedde hij tal van openbare functies. Hij was niet alleen regelmatig ouderman van de korenkopers, maar ook overste-ouderman, raadslid en schepen. Alleen voor het ambt van schepen- of raadsburgemeester kwam hij nooit in aanmerking. Daarvoor was hij toch van te geringe komaf. Zijn dochters en kleindochters trouwden in kringen van burgemeesters, lage adel en zelfs ridderschap. De maagschap ging deel uitmaken van het patriciaat. De rijkdom van *Ansem Salm* zal zijn dochters tot aantrekkelijke huwelijkspartners hebben gemaakt. Hun vader behoorde immers tot de meest vermogende Utrechters. Bij de gedwongen leningen betaalde hij steeds het hoogste tarief. In 1484 is hij na Mr. *Roeloff Nypyser* de op één na grootste schuldeiser van de stad[22]. De stad is hem regelmatig geld schuldig[23]. Tijdens de anti-Bourgondische machtsgreep van 1481-1483 steunde *Ansem Salm* bisschop *David van Bourgondië* (1456-1496), wiens vertrouwen hij genoot. In heikele kwesties werd *Ansem* steeds weer afgevaardigd om namens de stad met de bisschop te onderhandelen. Ook tijdens de troublen van 1525-1528 bleef hij de Bourgondisch-Habsburgse zijde trouw. De echtgenoten van *Ansem Salm*'s dochters wisten allen met succes hun aanvankelijk anti-Habsburgse standpunt om te buigen en zich ook onder Karel V, landsheer van Utrecht van 1528-1555, een invloedrijke positie te verwerven. Beide partijen hadden kennelijk baat bij een verzoenende houding[24].

17. Bram van den Hoven van Genderen, De Heren van de Kerk. De kanunniken van Oudmunster te Utrecht in de late Middeleeuwen (Zutphen 1997), p. 511.
18. Alle gegevens met betrekking tot de woonhuizen van de familie *Zalm* in het dagelijks gerecht van het kapittel van St. Marie dank ik aan Dr. M.W.J. de Bruijn.
19. HUA, BA II, 1623 (Rek. St. Bartholomeusgasthuis), onder 'ontvangsten', onder andere in 1516. Het bleek niet mogelijk de ligging van het huis te bepalen.
20. De grote uitzondering is *Michiel van der Borch*, die in 1332 de Rijmbijbel van Jacob van Maerlant illumineerde (R.E.O. Ekkart, De Rijmbijbel van Jacob van Maerlant ('s-Gravenhage 1985), p. 29-34). Met dank aan mevrouw Dr. Gisela Gerritsen-Geywitz, die mij hierop attendeerde. Is er een verwantschapsrelatie tussen deze *Michiel van der Borch* en de *Michiel Salm*, die ook boekverluchter is?
21. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610 (reg. lijfrenten), 1468, 14, kol. 1 en 2.
22. Idem, inv. nr. 589, 1484/'85, fol. 48vo.-52.
23. Ondermeer in 1494 (HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), fol. 80vo., 87vo.) en 1501 (Ibidem, fol. 106vo.).
24. Verg. W.P. Blockmans, 'Mutaties van het politiek personeel in de steden Gent en Brugge tijdens een periode van regimewisselingen: het laatste kwart van de 15e eeuw', in: Hugo de Schepper, Bronnen voor de geschiedenis van de instellingen in

Raadsels rond een uitgesteld huwelijk

Hoewel zijn eigen familie niet onvermogend geweest zal zijn, kwam de grote rijkdom van *Ansem Salm* toch van zijn vrouw *Wendelmoed*. Wanneer zij in 1484 overlijdt, sticht hij tot haar nagedachtenis een vicarie op het altaar van de St. Nicolaaskapel in de Jacobikerk. Kort daarna blijkt hij samen te wonen met *Margriet van der Molen*, een vrouw van goede burgerlijke komaf, bij wie hij twee kinderen krijgt. Hij trouwt haar echter pas in 1501. Hoe is dit te verklaren? De meest voor de hand liggende reden voor het uitgestelde huwelijk is, dat *Salm* wenste te voorkomen dat er over de kinderen uit zijn eerste huwelijk mombers (voogden) werden aangesteld, die moesten controleren of hij goed met hun moederlijk erfdeel omsprong. Nu kon hij naar believen over haar geld beschikken en hoefde hij geen rekenschap af te leggen. Bovendien hoefde hij het moederlijk erfdeel niet veilig te stellen in de vorm van hypotheekstellingen, leningen, et cetera. In 1501 zijn de dochters uit het eerste huwelijk allemaal meerderjarig. Zij zien bij akte af van hun moederlijk erfdeel. Dan pas trouwt *Ansem Salm* zijn geliefde-sindslange-tijd.

Subtiele handel

Ansem's dochter *Alit* stelt in een rekest van 1537 dat de familie haar grote rijkdom "met groeten aventuerliker ende suptiliker komenscappen by den anderen geraept hebben". Daarom vroeg zij het Hof van Utrecht goedkeuring voor de twee vicarieën die zij ten behoeve van het zielenheil van haar familieleden gesticht heeft en voor de fondsen die zij ten behoeve van den "rechten armen huussitter binnen Utrecht" heeft ingesteld[25]. De vicarieën en armenzorg bekostigde zij immers uit goederen die daarmee aan de economie, het spel van vraag en aanbod, onttrokken waren, een handelwijze die de landsheerlijke regering trachtte te ontmoedigen.

Het argument dat haar geweten bezwaard is door het lichtvaardige optreden van haar voorouders, bleek op waarheid te berusten, en niet – zoals ik eerst dacht – een praatje voor de vaak om de licentiegevers mild te stemmen. Haar oom, de priester *Dirck Jan Dircksz.*, die de Andreaskapel in 1492 had laten bouwen, heeft verzuimd er vicarieën te stichten, hoewel hij er toestemming voor had. Haar grootvader van moederszijde, de korenkoopman *Jan Dircksz.*, bleek een louche zakenman. Hij was herhaaldelijk om zijn onrechtmatige handelspraktijken tot buitengewoon hoge boetes veroordeeld[26]. Ook haar vader was hierin betrokken. In 1475 – het jaar, waarin hij nota bene lid was van de vive, het college dat toezag op handhaving van de openbare orde, en hij als keurmeester van de vechtkeuren vechtpartijen te beoordelen had – was hij slaags geraakt met een tegenstander van zijn schoonvader[27]. Of de handel van *Ansem Salm* zelf het daglicht kon verdragen, is gezien zijn uitgestelde huwelijk zeer de vraag.

De dubieuze praktijken waaraan *Alit* refereert, werpen een ander licht op de schenkingen van haarzelf en haar familie en brengen ons terug bij de vraag die ik in de inleiding heb gesteld: wat bewoog een fa-

België; handelingen van het colloquium te Brussel, 15-18 IV 1975 (Brussel 1977), p. 92-103. Zie ook Llewellyn Bogaers, 'Karel V en Utrecht (1528-1555). De haatliefde verhouding tussen een stad en haar keizer', Maandblad Oud-Utrecht, 73-2 (april 2000), p. 38-42, 47-49; idem, 'Politieke verwikkelingen', in: C. Dekker et al. (red.), Geschiedenis van de provincie Utrecht, dl. 2 (van 1528 tot 1780) (Utrecht 1997), p. 47-60.
25. HUA, BA II, inv. nr. 588, 19 juli 1537; Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, bijlage 39.
26. Hierop ga ik uitgebreid in bij de presentatie van het tweede gedeelte van dit artikel.
27. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 655 (register van schout en schepenen, 1474-1477), maandag na St. Vitus [19 juni] 1475, niet gefoliëerd.

milie om genereus van generatie op generatie in kerk en religie te investeren? Om deze vraag te beantwoorden is het zinvol om onderscheid te maken tussen de schenkingen van *Jan Dircksz.* en *Ansem Salm* en die van *Margriet*, de weduwe van *Jan Dircksz.*, heer *Dirck Jan Dircksz.* en *Alit Salm*. Laatstgenoemden lieten kapellen bouwen voor privé-missen. Bij deze stichtingen speelden motieven van nagedachtenis en zielenheil beslist een rol. De schenkers lieten dit in de diverse akten expliciet vastleggen[28]. Mijn onderzoek wees uit dat *Alit* niet ten onrechte bezorgd was over het zielenheil van haar voorvaders. Maar bij de schenkingen van *Jan Dircksz.* en *Ansem Salm* zijn nog andere dan louter persoonlijke of religieuze doelstellingen vast te stellen. Zij waren door subtiele handelspraktijken tot grote rijkdom gekomen. Maar vermogen alleen leidt niet automatisch tot aanzien en respect. De korenkopers hadden hun giften nodig om hun positie in de samenleving te bevestigen. Met de schenkingen probeerden zij hun gedeukt imago op te vijzelen en maatschappelijk aanzien te verwerven.

Demasqué

Zoals zo vaak waren er ook in dit geval weer de nodige genealogische mythen te ontmaskeren. In de literatuur, maar ook in de muurschildering met de kwartieren van *Dirck van Eck* aan de oostwand van de Van Eck-kapel in de Jacobikerk[29], wordt *Ansem Salm* gekoppeld aan een juffrouw V*an Loenersloot*. Zijn vrouw, of anders wel haar moeder, zou uit dit eerbiedwaardige, doch niet riddermatige geslacht afkomstig zijn[30]. De 17de-eeuwse genealogen Arnold Buchelius en Cornelis Booth droegen ammunitie aan voor deze zienswijze[31]. Archivalisch noch heraldisch bleek er enig aanknopingspunt te zijn voor een verbintenis *Salm-Van Loenersloot*. De vader en broers van *Ansem*'s vrouw waren uitsluitend onder patroniem bekend, maar zegelden als *Block*: in blauw drie zilveren vleugels 2 en 1. Ook haar moeder, *Ansem*'s schoonmoeder, was geen *Van Loenersloot*: zij voerde als wapen een beurtelings gekanteelde dwarsbalk, een wapen dat meerdere Utrechtse families droegen. Zeer waarschijnlijk was zij een lid van de familie *Van Bueren*[32]. De conclusie kan dan ook niet anders luiden dan dat het kwartier *Van Loenersloot* in de kwartierstaat in de Van Eck-kapel op valse pretenties berust.

Het opwaarderen van de familiestamboom is in de 17de eeuw niet ongebruikelijk onder de regenten die na 1580, de invoering van de Reformatie, op het kussen waren gekomen. Zij waren veelal van burgerlijke afkomst en hadden behoefte aan adellijke status. Dit geldt zelfs voor een gerespecteerd genealoog als Cornelis Booth (1605-1678)[33], die zo'n grote rol in de Utrechtse politiek heeft gespeeld[34]. Het stemt

28. Zie de inleiding van het tweede gedeelte van dit artikel.
29. De kunstschilder Pieter Saenredam heeft in 1636 een fragment hiervan vastgelegd (Gary Schwarz en Marten Jan Bok, Pieter Saenredam. De schilder in zijn tijd (Maarssen / 's-Gravenhage, afb. 178).
30. UBU, A. Buchelius, Hs. 8 F 31, fol. 74, 77vo.; E.B.F.F. Wittert van Hoogland, Bijdragen tot de geschiedenis der Utrechtse ridderhofsteden en heerlijkheden ('s-Gravenhage 1912), dl 2, p. 124; De Navorscher 1879, p. 525. Voor de genealogie van het geslacht *Van Loenersloot* zie: H.L. Kruimel, 'Van Loenersloot', *Gens Nostra* 37 (1982), p. 41-62.
31. UBU, A. Buchelius, Hs. 8 F 31, fol. 74; Booth: HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 170, fol. 577. Deze kwestie wordt breed uitgemeten in de inleiding van deel 2 van dit artikel.
32. Zie deel 2, hieronder.
33. Llewellyn Bogaers, 'De religieuze gedrevenheid van Dirck Weyman in het licht van de lotgevallen van een Utrechtse glasmakersfamilie in de zestiende eeuw', in: Jaarboek Oud-Utrecht 1993, p. 83, noot 68.
34. Arend Pietersma, 'Cornelis Booth (1605-1678), geneesheer, oudheidminnaar en burgemeester', in: Utrechtse Biografieën, Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Utrechters (Amsterdam / Utrecht z.j.), dl 1, p. 26-30. Over de politieke stellingname van Booth valt nog veel meer te zeggen dan in deze schets gebeurt.

tot nadenken dat zelfs genealogen als Buchelius en Booth, die een naam hadden op te houden, deze trend ondersteunden. Hun manipulaties onderstrepen dat nagenoeg iedereen die in de 17de eeuw meetelde, er geen probleem mee had om de hand te lichten met de eigen familieachtergrond. Iedereen wist dat zestien adellijke kwartieren voor de meeste regenten een illusie waren en toch zag men dit bedrog niet alleen door de vingers, maar speelde men het spel mee. Dit gegeven illustreert eens te meer dat de meeste Utrechtse regenten van de 17de eeuw de achtergrond van "nouveau riche" deelden. Ook de nakomelingen van *Ansem Salm* en *Jan Dircksz.* hoorden tot de nieuwe rijkdom, zoals de stamboom in de Van Eck-kapel overduidelijk laat zien. De adellijke pretenties van de familie zijn dan onmiskenbaar.

Een naamvolger

De familie *Salm* is in de loop van de 16de eeuw in mannelijke lijn uitgestorven. In 1600 noemt een *Ansem Beerntsz.* zich echter opeens '*Anselmus Salmius*'. Hij ging toen in Leiden rechten studeren[35]. In Utrecht was deze jurist regelmatig lid van de stedelijke raad. Hij was een fel tegenstander van de Arminianen. Van 1618 tot 1622 was hij pensionaris van de stad Utrecht. Hij hoorde in 1618 tot de rechters die raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt ter dood veroordeelden. De genealoog Arnold Buchelius – die tot de maagschap van *Anselmus Salmius* behoorde[36] – veronderstelt dat diens aangenomen achternaam teruggaat op een voorvader[37]. Noch genealogisch[38] noch heraldisch[39] is er echter enig aanknopingspunt gevonden. Toch is een verwantschapsrelatie niet uitgesloten. Uit de archieven is mij slechts één – mogelijke – verbintenis met onze familie *Zalm* bekend: in 1545 is *Lambertgen Goeyert Boll* Lambertsz.dr. (zie onder B-IV, 5), een achterkleindochter van *Ansem Salm*, de weduwe van een *Peter Salm*[40]. De naam *Peter* komt ook in de bovengenoemde tinnegietersfamilie voor[41]. Het is niet uit te sluiten dat *Ansem Salmius* de naam van een voormoeder heeft aangenomen. De naam *Zalm* nam hij ongetwijfeld aan in de hoop op aanzien. In 1600 had de naam een heel andere klank dan – pak weg – in 1500 of zelfs 1400. In 1600 was *Ansem Salm* een illustere voorvader.

Mijn kaartenbak plaatst mij voor nog meer vraagtekens. Zo weet ik niet wie *Lodewijk van Zalms* is, die in 1486/'87 is overleden[42]. En kan ik de mededeling dat "*Oygen Ansum Salm* wyf van Montfoird" in 1504/'05 in de Buurkerk begraven is, niet plaatsen[43]. Kwam *Oygen* uit

35. P.C. Molhuysen (red.), Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche Universiteit ('s-Gravenhage 1913), dl. 1 (1574-1610), p. 471*. In 1606 verkreeg hij de graad van licentiaat in de beide rechten (Ibidem, p. 163, 202).
36. Judith Pollmann, Een andere weg naar God. De reformatie van Arnoldus Buchelius (1565-1641) (Amsterdam 2000), p. 139, 140, noot 52.
37. Buchelius schrijft over de grond waarop *Ansem Beerntsz.* de naam *Salmius* voert "ex insigniis ut puto paternis" (UBU, Hs. 8 F 31, fol. 98), wat geen sterk argument is.
38. Noch mijn eigen onderzoek noch dat van W.A. Wijburg of van Drs. J.F. Jacobs gaf enige indicatie voor een verwantschapsrelatie. De heer Wijburg was zo vriendelijk mij inzage te geven in de correspondentie die hij met Drs. J.F. Jacobs over deze familie gevoerd heeft en die met name veel 15de-eeuwse gegevens aan het licht bracht.
39. *Anselmus Salmius* voerde als wapen: in blauw twee gouden zalmen ruggelings tegen elkaar. Volgens J.B. Rietstap, Armorial Général (Londen 1887), dl 2, p. 660-662, kwam dit wapen alleen in Utrecht voor.
40. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 165, fol. 50; 181, fol. 130; HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 703, fol. 60vo., 29 april 1545.
41. UBU, Hs. 8 F 31, fol. 98.
42. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 589 (rek. 1e cam.), fol. 46. Op zijn leven stond een lijfrente van het niet onaanzienlijke bedrag van 150 pond ofwel 30 rijnsgulden van 20 stuivers het stuk.
43. HUA, BA II, inv. nr. 47, fol. 9.

Montfoort of haar man? Was zij de vrouw van de *Anselmus Jacobsz.*, die ondermeer in 1481/'82 stadsbode van Utrecht was?[44] Is hij identiek aan de *Ansem*, die volgens Buchelius omstreeks 1500 "vande Geldersche verslagen werde by de veenen"[45]? In die tijd waren er veel grensschermutselingen tussen Utrecht en Gelderland, en derhalve is dit cryptische gegeven niet aan een concreet wapenfeit te koppelen. Wel zijn er weer drie zonen van deze *Ansem* bekend: *Jan*, *Jacob* en *Peter*[46]. Zoals gezegd bleek er tot nu toe geen aanknopingspunt met de hier besproken familie *Zalm* te vinden. Het is in dit opzicht veelzeggend dat zowel Buchelius als Booth de twee geslachten, waarin de naam *Ansem / Anselmus* voorkomt, apart behandelen[47].

Hoge ouderdom

Tot slot wil ik nog opmerken dat enkele leden van de familie *Salm* een hoge leeftijd hebben bereikt. Dat geldt voor grootvader *Ansem Salm*, die rond 1362 is geboren en in 1441 is overleden. *Ansem Salm* zelf zag circa 1444 het levenslicht en sloot in 1527 voor het laatst zijn ogen. En zijn dochter *Alit* kwam vóór 1481 ter wereld en is in 1563 heengegaan. Deze drie mensen waren tegen of in de tachtig toen zij overleden. Deze gegevens illustreren eens te meer dat hoge ouderdom in de late Middeleeuwen niet onbereikbaar was. De familie *Salm* behoorde tot een sterk geslacht.

Genealogie A: de staak Herman Salm[48]

I. *Herman Salm*, geb. vóór 1288, verkrijgt burgerrechten in 1306[49], appelkoopman, bewoont een huis aan de zuidzijde van de Zadelstraat (thans wellicht nr. 14), welk huis later door zijn zoon Herman bewoond wordt[50].

Kinderen:

1. *Herman*, volgt IIa.
2. Mogelijk[51] een zoon *Jan*, volgt IIb.

IIa. *Herman Salm* Hermansz., woont 16 februari 1356 aan de zuidzijde van de Zadelstraat[50] (thans wellicht nr. 14), is in 1374 met zijn zoon Michiel aanwezig bij het passeren van een akte[52].

Kinderen:

1. *Michiel*, volgt IIIa.
2. Mogelijk[53] een zoon *Jan*, volgt IIIb.

44. GAU, SA Utrecht I 589, fol. 59.
45. UBU, Hs. 8 F 31, fol. 98.
46. Ibidem en HUA, SA Utrecht I 589, 1497/'98, fol. E25 (twee maal) en fol. E32.
47. UBU, Hs. 8 F 31 op resp. fol. 74 en 98 en Booth in HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 170, fol. 577 en 172, fol. 778.
48. Deze genealogie wordt generatiegewijs gepresenteerd, in plaats van de meer gebruikelijke staakgewijze presentatie.
49. HUA, Supp. Archief 11, fol. 3.
50. HUA, St. Marie, inv. nr. 360-1, Goederen mensurnaalkamer, fol. 4-4, part. 6 ca. 1400: "[...] postea *Hermannus Zalm*, postea *Hermunnus Zalm* eius filius [...]".
51. *Jan Zalm* wordt hier opgevoerd op basis van zijn patroniem. Bovendien vermeldt Booth hem als zoon van *Herman Zalm*. (HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 165-183, p. 577) De genealogie *Zalm* van Booth lijkt echter niet volledig betrouwbaar. Zo voert Booth hier ook een *Egbert van Aemstel* op als *Herman Salmssoon* die reeds in 1317 wordt vermeld. Dit is een wel erg groot verschil in tijd. Gezien de naam *Van Aemstel* lijkt het om een ander geslacht te gaan.
52. HUA, St. Marie, inv. nr. 371, 27 okt. 1374: Als "tiinsghenoten in den Ommeloop int gherechte *Gherrid Vrencke*" zijn bij de overdracht van twee transportbrieven onder andere aanwezig *Herman* en *Mychyel Herman Zalms sone*.
53. Hier geplaatst op grond van zijn patroniem.

IIb. *Jan Salm* Hermansz., geb. vóór 1347, verkrijgt burgerrecht van de stad Utrecht 1365[54].

Kinderen[55]:

1. *Herman Salm* Jansz., geb. vóór 1374, verkrijgt burgerrecht van de stad Utrecht 1392[56], pleegt samen met zijn broer Ghisebrecht een doodslag 1404[57], tr. *Wendelmoed*, † 1421[58].
2. *Gijsbrecht Salm* Jansz., schilder, ouderman van het zadelaarsgilde 1404[59], repareert en schildert in opdracht van het Domkapittel de schrijn van St. Maarten 1404/'05[60].

IIIa. *Michiel Salm* Hermansz., geb. vóór 1356 (met zijn vader Herman aanwezig bij het passeren van een akte in 1374), verlichter, schepen van het dagelijks gerecht van St. Marie 1385, ouderman zadelaarsgilde 1403, '07, '14, '18[61], † mogelijk 1425[62], tr. *Sely*.

Michiel Salm woont in 1374 in de Omloop van St. Marie[63]. In aanmerking komen twee huizen. Hij heeft namelijk zowel aan de Zadelstraat (thans nr. 24) gewoond[64] als aan de Boterstraat (thans nr. 25)[65]. In 1385 moet hij (tevens?) aan de noordzijde van de Zadelstraat wonen, hij is dan schepen van het dagelijks gerecht van St. Marie[66]. Bij deze gelegenheid zegelt hij met het wapen van de familie *Zalm*, drie zalmen, 2 en 1, met de kop naar het hart gericht, maar bij hem bestaat het rechterkwartier tevens uit drie bloemetjes (?), 2 en 1.

Rond 1400 woont hij aan de Zadelstraat noordzijde (thans nrs. 9 en 15) en aan de zuidzijde (thans nr. 4[67]). Gebruikte hij al deze huizen als atelier, of verhuurde hij de panden aan zijn zoons en medewerkers?

Michiel Salm verlichtte circa 1391 in de Jacobikerk een altaartafel en een linnen antependium[68].

In 1398 is *Hildegont Gelys* "de metsellaerswyf" de stad uitgezet vanwege een schuld aan *Michiel Salm*[69].

Michiel Salm zegelde samen met *Ansem Salm* in 1410 de fundatiebrief van de Sacramentsbroederschap in de Buurkerk[70], van welke broederschap hij samen met zijn vrouw *Sely* en mogelijk zijn zoon *Gijsbert* lid was[71].

Michiel Salm stond samen met *Ansem Salm* (staak *Gijsbert*, sub II) borg voor *Aernt Oge* in 1417 en 1418[72].

Uit hem[73]:

1. *Herman*, volgt IVa.
2. *Gijsbert*, volgt IVb.

54. HUA, Supp. Arch. 11, fol. 15.
55. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 165-183, p. 577: Booth noemt hen als zonen van *Jan Herman Zalms soon*.
56. HUA, Supp. Arch. 11, fol. 24.
57. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), fol. 58vo.
58. UBU, Hs. 8 F 31, fol. 74.
59. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), fol. 46, 1 febr. 1404.
60. N.B. Tenhaeff (red.), Bronnen tot de bouwgeschiedenis van de Dom te Utrecht, deel II, 1e stuk (1395-1480) (z.pl. 1946), p. 103.
61. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), telkens rond 1 febr. 1407, fol. 101; 1403, fol. 22; 1414, fol. 5; 1418, fol. 77.
62. HUA, BA II, inv. nr. 138-1, eigendomsbewijs van een huis van de Buurkerk aan de noordzijde van de Zadelstraat, 14 juli 1425.
63. HUA, St. Marie, inv. nr. 371, 27 okt. 1374. Voor de juridische verhoudingen in de Omloop van St. Marie, zie: De Bruijn, Husinghe ende hofstede, p. 385-394.
64. HUA, St. Marie 360-1, fol. 4-4, part. 1.
65. HUA, St. Marie, inv. nr. 360-1, fol. 4-7, part. 1.
66. HUA, St. Marie, inv. nr. 2161, 4 dec. 1385. Voor de juridische verhoudingen in het dagelijks gerecht van St. Marie, zie: De Bruijn, Husinghe ende hofstede, p. 344-351.
67. HUA, St. Marie, inv. nr. 360-1, fol. 3-2, part 3 en 4, fol. 4-5, part 2.
68. Van Riemsdijk, Bijdragen, p. 10.
69. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 16, fol. 168vo.
70. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 170, fol. 577, de fundatiebrief zelf is verloren gegaan. Dit zegel voert een vrijkwartier, waarin drie bloemetjes (?) zijn afgebeeld.
71. HUA, BA I, inv. nr. 206, ca. 1415. ald. *Gijsbert Michielsz.*
72. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 170, fol. 577.
73. *Herman* en *Gijsbert Zalm* worden als zonen van *Michiel Zalm* opgevoerd op basis van chronologie en wegens de naamgeving aan hun kinderen.

IIIb. *Jan Salm* Hermansz., geb. vóór 1359, burger te Utrecht 1377[74].

Kinderen[75]:

1. *Michiel Salm* Jansz., † in of kort vóór 1421.
2. *Fye Michiel Salm* Jansdr., tr. *Henric Joestsz.*, † vóór 30 april 1421.

30 april 1421: *Fye Michiels* zuster "*Henric Joest zoens* wedue" ontvangt van het kapittel St. Marie in erfpacht twee hofsteden gelegen bij "onser kirken" (thans Mariaplaats 10 en Mariastraat 30-38) welke hofsteden "*Michiel Salm* Jansz. uten Wijngaert" en zijn voorvaderen meer dan 130 jaar lang in pacht hebben gehouden voor 58 schellingen per jaar[76].

IVa. *Herman Salm*, tr. *Mary*.

14 juli 1425: *Mary*, de vrouw van *Herman Salm*, vertoont het dagelijks gerecht van St. Marie een akte met betrekking tot een huis in de Zadelstraat (thans nr. 9?). Dit huis is door *Michiel Salm* bewoond geweest. De volgende bewoners treden aan op 31 mei 1440[77].

Uit dit huwelijk[78]:

Michiel, volgt V.

IVb. *Gijsbert Salm*.

Mede-oprichter van de Zielbroederschap in 1436, zie de fundatie-oorkonde[79]. *Gijsbert Michielsz.* bezegelt ook de nieuwe oorkonde van de Anthoniusbroederschap in 1452[80].

Kinderen[81]:

1. *Michiel Salm*.

Van *Michiel Salm* (Gijsbertsz.?) is bekend dat op zijn verzoek in 1450 mombers werden aangesteld over zijn neef *Bouwen Salm*, de zoon van een niet met name genoemde broer[82]. Een *Michiel Salm* kreeg in 1451 een paspoort[83].

2. *N.N.*, met een zoon *Bouwen* en kleindochter *Gijsbertken Bouwen Salmsdr.*

In 1458 werden mombers aangesteld over *Bouwen Salm*'s dochter *Gijsbertken*[84].

V. *Michiel Salm*, † 1448/'49.

In de periode 1448-1449 ontvangt de Buurkerk 3 gulden uit het testament van *Michiel* "die verlichter opt Oude Kerckhof"[85].

Kind (?):

Michiel Salm, maar mogelijk een kleinzoon van Michiel Salm (V).

Is de *Michiel Salm* die boeken verlicht identiek aan *Michiel* de verlichter op het Oudkerkhof? Van laatstgenoemde *Michiel Salm* zijn de ouders onbekend, maar gezien het feit dat ook hij, in 1484, "verlichter op het Oudkerkhof" genoemd wordt, moet er een relatie bestaan tussen hem en *Michiel* (V). Laatstgenoemde *Michiel Salm* is vermoedelijk zonder nakomelingen gestorven: in 1534 verkopen de dochters van *Michiel Ansem Salmsz.* (B-V) een huis aan het Oudkerkhof

74. HUA, Supp. Arch.11, fol. 6.
75. Hier geplaatst op basis van patroniem.
76. HUA, St. Marie, inv. nr. 287.
77. HUA, BA II, inv. nr. 138, fol. 1-3. Deze akten zijn recentelijk op elkaar in één melinex hoes geborgen. Vanwege dit verkeerde opbergsysteem kan van de inhoud van de akte geen kennis genomen worden.
78. Aangenomen op grond van chronologie.
79. HUA, BA I, inv. nr. 225.
80. HUA, BA I, inv. nr. 249, akte vermeld in inv. nr. 251. 1473, fol. 6.
81. Op een andere wijze zijn deze personen niet te plaatsen.
82. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), maandag na Crispijn en Crispianus [26 okt.] 1450, fol. 169.
83. Idem, inv. nr. 16, fol. 147.
84. Idem, inv. nr. 13 (RDB), woensdag na O.L.V.-assumptionis [16 aug.] 1458, fol. 137.
85. HUA, BA II, inv. nr. 47, fol. 7vo.

bij de Vismarkt aan de stad ten behoeve van het nieuwe stadhuis[86]. Dit huis kan ook van hun vader geweest zijn.

"*Michiel* de verlichter op het Oudkerkhof" "florierde" in 1484 "dat boeck opten aern" van de Onze-Lieve-Vrouwebroederschap ter Nood Gods in de Jacobikerk, wat wil zeggen dat hij de hoofdletters met bloemmotieven versierde[87]. Voor deze opdracht werkte *Michiel* nauw samen met *Hendrick de Roy*, schrijver op de Vismarkt, die de tekst voor zijn rekening nam.

In 1488/'89 verlichtte *Michiel Salm* het nieuwe missaal van de Buurkerk[88] en in 1489 kreeg hij "van die fundacii" [van de H. Kruisbroederschap in de Jacobikerk] "te floreren [...]" 15 stuivers[89]. Wellicht was het penwerk in het evangelie- en epistelboek van *Ansem Salm* ook van de hand van *Michiel Salm*[90].

Michiel die verlichter krijgt op 11 april 1491 huisarrest. Zolang er geen vonnis is gewezen, mag hij geen gasten van "quader suspicy" ontvangen[91]. "*Michiel* die maelre" wordt herhaaldelijk veroordeeld vanwege overspel. Dit kost hem 75 pond aan boetes, ofwel 300 stuivers. In 1502 wordt hij bovendien veroordeeld om zijn vrouw te "ontfangen ende duechdelyck tracteren"[92].

Genealogie B: de staak Gijsbert Salm

I. *Gijsbert Salm*.

Op 24 mei 1314 krijgen een *Gijsbert Salm* en *Elborch Mijselmans* een huis met erf aan de Donkerstraat in eeuwige erfpacht van het kapittel van St. Marie[93]. (Dit echtpaar zal te vroeg geleefd hebben om als ouders van *Ansem Salm* (II) in aanmerking te kunnen komen.)

Gijsbert blijkt op 22 maart 1338 aan de Zadelstraat (thans nr. 19) te wonen[94]. (Waarin nu "De Tarwebol" is gevestigd.)

Kind of kleinkind[95]:

Ansem, volgt II.

II. *Ansem Salm*, schilder, geb. ca. 1362 (eerst bekende opdracht dateert uit 1387), ouderman van het zadelaarsgilde 1404, '09[96], † 1441[97], tr. vóór 1400 de dochter van *Willem Jansz.* de borduurwerker.

Ansem Salm bewoont circa 1400 een pand aan de Zadelstraat (thans wellicht nr. 21) en is dan gehuwd met de dochter van *Willem Jansz.* de borduurwerker, die voordien dit huis bewoond heeft. Daarvoor woonde er nog een *Ansem Salm* (dezelfde als II of diens grootvader?[98]). Het pand wordt vanaf 1440/'41 bewoond door zijn zoon *Gijsbert* (III), vanaf 1454/'55 door zijn kleinzoon *Ansem* (IV) en vanaf 1469/'70 tot 1487/'88 door zijn schoondochter (naam onbekend), de weduwe van *Gijsbert Salm* (III) en moeder van *Ansem* (IV)[99]. Na 1400 bewoont *Ansem Salm* ook het belendende pand (thans wellicht nr. 19), dat vervolgens bewoond wordt door zijn zoon *Gijsbert Salm*, en daarna door diens weduwe[100]. Het lijkt erop dat zij hier hun werkplaats hadden.

Loopbaan

Opdrachten van het kapittel van Oudmunster: de schilder *Ansem* verft in 1385/'86 "tabulas ligneas" zwart, in 1387/'88 schildert hij de ijzeren staven zwart die het hoogaltaar schragen, knapt in 1388/'89 het beeld van Bonifatius op, beschildert in 1389/'90 het kruisbeeld, verft de draagstokken voor processiekruizen rood en zwart,

86. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 704, p. 86.
87. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 51, 235.
88. HUA, BA II, inv. nr. 47, 1488/'89, fol. 11vo.
89. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 262. Deze oorkonde is verloren gegaan.
90. Verg. noot 7.
91. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), fol. 108.
92. Ibidem, 7 sept.1507, fol. 21vo.; 10 dec. 1500, fol. 100; 9 maart 1502, fol. 120.
93. HUA, Zoudenbalch, inv. nr. 50, fol. 17vo.-18.
94. HUA, St. Marie, inv. nr. 1, p. 185.
95. Gebaseerd op naamgeving en huisvesting.
96. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 1 febr. 1404, fol. 46; 1 febr. 1409, fol. 20vo.
97. HUA, BA II, inv. nr. 47, 1441/'42, fol. 10.
98. HUA, St. Marie, inv. nr. 360-1, fol. 3-1, part 7.
99. Ibidem: "[...] postea *Ancelmus Zalm* [...] nunc *Ancelmus Zalm* [...] (in andere hand) Nunc uxor *Ghysberti Salms* (in andere hand) Nunc *Ancelmus Zalm*". Uit dit huis gaat een oudeigen of vaste rente naar de Buurkerk (HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 586 (Registerboek der Buurkerk), fol. 49; HUA, BA II, inv. nr. 47 (rek. kerkmeesters Buurkerk), 1435-1488, onder inkomsten uit "renten binnen Utrecht". Van de jaren 1451-1453 ontbreken de rekeningen.
100. HUA, St. Marie, inv. nr. 360-1, fol. 3-1, part 8.

reinigt en herstelt de beelden van de Heilige Drie-eenheid en van Maria. Hij blijkt ook over plastische talenten te beschikken: in 1392/'93 boetseert hij een beeld van de heilige Odulphus. In 1399/'00 beschildert hij de koorbanken. Ook heeft hij in het eerste kwart van de 15de eeuw werkzaamheden aan het hoogaltaar verricht en het sacramentshuis van binnen en buiten beschilderd. In 1437/'38 krijgt een knecht van hem de opdracht de zijpanelen van het hoogaltaar te herstellen[101].

In de jaren 1401-1407 verricht hij werkzaamheden voor het Domkapittel: in 1401/'02 aan het hoofdaltaar op het koor en in 1406/'07 aan een ander altaar; in 1404/'05 herstelt en schildert hij de zijdewond in het beeld van de Verlosser. Hij wordt dan "magister" genoemd[102].

Omstreeks 1423 krijgt *Ansem Salm* van de Paulusabdij de opdracht het sacramentshuis te beschilderen zoals hij dat in Oudmunster heeft gedaan[103].

In 1437/'38 ontvangt hij een klein bedragje van de Buurkerk voor het schilderen "van den staven dair men 't heylige sacrament onder draget"[104].

Ansem Salm stond tezamen met *Michiel Salm* (staak *Herman*, IIIa) borg voor *Aernt Oge* in 1417 en 1418[105]. Volgens Dr. Cornelis Booth wordt hij ook nog vermeld in het Raads Dagelijks Boek in 1431 en 1432[106].

Kerkelijke betrekkingen

Ansem Salm zegelde tezamen met *Michiel Salm* in 1410 de fundatiebrief van de Sacr. broederschap. Zegel: drie zalmen, 2 en 1, drie bloemetjes (?), 1 en 2[107].

Op 16 oktober 1415 geven de kerkmeesters van de Buurkerk *Ansem Salm*, zijn vrouw en kinderen het recht van begraving in een grafstede achter in de kerk in het westeinde van het nieuwe werk[108]. Op 7 mei 1416 verlenen de kerkmeesters van de Buurkerk *Ansem Salm* cum suis het recht van begraving in de grafstede onder de gebroken blauwe zerk bij het middenpad der kerk voor het orgel[109].

Ansem Salm betaalt de kerkmeesters van de Buurkerk in 1435/'36 een rente[110].

In *Ansem Salm*'s kelder liggen in 1440/'42 leien van de Buurkerk opgeslagen. Aan huur ontvangt zijn vrouw 9 gulden 18 wit[111].

Uit het huwelijk:

1. *Gijsbert*, volgt III.
2. *Jan Ansem Salmsz.*, † 1434[112].

III. *Gijsbert Salm*, geb. vóór 1405, schilder, ouderman van de zadelaars 1444, '46, '48[113], won. aan de Zadelstraat (thans wellicht nr. 21), † 1448/'49[114], begr. Buurkerk, tr. 1e *Geertruud*, † 1431[115]; tr. 2e *N.N.*, † 1486.

Gijsbert's onbekende tweede echtgenote, de moeder van *Ansem Salm*, leeft nog in 1486. Haar kelder blijkt dan een opslagplaats voor appels. Een klant misdroeg zich in de kelder[116]. De moeder moet kort na deze ruzie zijn overleden[117].

101. Sommige gegevens heb ik persoonlijk van Bram van den Hoven van Genderen ontvangen op basis van HUA, Kapittel Oudmunster, inv. nr. 483-3 (rekening kerkfabriek), andere zijn te vinden in zijn dissertatie uit 1997: De Heren van de Kerk, en wel op p. 511-512, 529, 668 noot 18, 712. Zie ook G.G. Calkoen, De burch van Utrecht en hare naaste omgeving. Aanteekeningen en beschouwingen omtrent de kapittelkerk van St. Salvator of Oude Munsterkerk na circa 1220, deel C. (1914), p. 64. Dit typoscript is te raadplegen op de leeszaal van Het Utrechts Archief.
102. Tenhaeff, Bronnen, dl. II-1, p. 84 (en noot 1), 103, 141.
103. Van den Hoven van Genderen, Heren, p. 511; HUA, Paulusabdij (toegang 85-1), inv. nr. 376, fol. 23.
104. S. Muller Fz, Schilders-vereenigingen te Utrecht (Utrecht 1880), p. 53.
105. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 170, fol. 577.
106. Ibidem. Bij gebrek aan een register zijn deze vermeldingen niet in het origineel na te zoeken.
107. Ibidem.
108. S. Muller Fz. (red.), Regesten van het archief der stad Utrecht (Utrecht 1896), regest nr. 612; HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 586, p. 132.
109. Muller, Regesten, regest nr. 618; HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 586, p. 134.
110. HUA, BA II, inv. nr. 47, 1435/'36, fol. 2vo.
111. Ibidem, 1440/'41, fol. 43vo; 1441/'42, fol. 46.
112. Booth voert een *Jan Ansem Zalms soon* op met 1434 als jaar van overlijden. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 170, fol. 577.
113. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 2 febr. 1444, fol. 92; z.d. 1446, fol. 3; z.d. 1448, fol. 71.
114. HUA, BA II, inv. nr. 47, fol. 8.
115. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 170, p. 577.

Uit het eerste huwelijk[118]:

1. *Geertruud Gijsbert Salmsdr.*, geb. vóór 1430, † 1468[119].
2. *Lysbet Gijsbert Salmsdr.*, geb. vóór 1430, † 1472[120].

Uit het tweede huwelijk:

3. *Ansem*, volgt IV.

IV. *Ansem Salm*, geb. vóór 1444[121], korenkoper, woonde aan de oostzijde van de Oudegracht tussen de Jacobs- en Viebrug[122], zegelt met drie zalmen met de kop naar het schildhart gericht[123], vervulde vele openbare functies (zie hieronder), † 17 jan. 1527[124], begr. op het koor van de Jacobikerk[125], tr. 1e ca. 1469 *Wendelmoed*, † 1484, begr. op het koor van de Jacobikerk[126], dr. van *Jan Dircksz.* de korenkoper en *Margriet*[127]; tr. 2e 1501 *Margriet van der Molen* (bij wie hij toen al twee kinderen had[128]), in 1508 erfgename van haar broer Mr. Cornelis Willemsz. Vermolen[129], † 1535/'36[130], dr. van *Willem van der Molen*.

Momberstelling over het onmondige kind van *Gijsbert Salm* in 1450[131]. Vermoedelijk was dit *Ansem Salm*, omdat hij in hetzelfde huis woonde waar zijn (groot)ouders gewoond hebben[132]. De mombers waren *Evert van Benschop* en *Jacob van der Horst*.

Ansem Salm was een vermogend man: bij verplichte leningen (1492/'93, 1493, 1495/'96) zat hij steeds in de hoogste categorie[133]. Uit de rekeningen van 1484/'85 bleek de stad een schuld van 500 pond aan hem te hebben. Dit was de op één-na-hoogste schuld[134].

Ambtelijke loopbaan[135]

Ansem Salm vervulde de volgende ambtelijke functies:

Ouderman korenkopersgilde: 1479, '81 (weigert in verband met machtsgreep tegen bisschop David van Bourgondië), '84, '93, '95, 1512, '16, '20, '24.

Raadslid: 1472, '75, '77, '79, '89, '90, '92, '93, 1507, '18, '22, april 1525.

Overste ouderman: 1481? (weigert), '93.

Schepen: 1499, 1503, '14.

Vive (lid van commissie die belast was met handhaving van de openbare orde): 1475, '77, '89, '90, '92.

116. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 234 (Register vechtkeuren 1477-1528), nr. 84; G.M. de Meyer, Min en onmin. Mannen en vrouwen over hun omgang aan het einde van de vijftiende eeuw (Hilversum 1989), p. 120-121.
117. HUA, BA II, inv. nr. 47 (rek. kerkmeesters Buurkerk), 1486/'88 onder inkomsten uit "renten binnen Utrecht".
118. Er is slechts een momberstelling voor één kind bekend.
119. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610 (1468), p. 284, onder "marsluden".
120. Ibidem, p. 224, onder "zadelaars"; HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 589, 1472/'73, fol. 50vo.
121. Hij trouwde ca. 1469. In deze kringen trouwt men meestal pas als de status van ambachtsmeester is bereikt en dit gebeurt vaak rond het vijfentwintigste levensjaar.
122. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 704, p.102, 26 juni 1537.
123. HUA, BA I, inv. nr. 264-1.
124. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 827, fol. 194vo.
125. HUA, BA II, inv. nr. 398, fol. 1vo., nr. 8 en 9.
126. UBU, Buchelius, Hs. 8 F 31, fol. 74.
127. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1468, p. 14; zie hierna de fragmentgenealogie *Jan Dircksz. (Block?)*.
128. Lijfrenten voor de kinderen zijn te vinden in HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1491, fol. 221; Idem, inv. nr. 589, 1501/'02, fol. 41. Voor *Margriet van der Molen* kocht *Ansem* al vanaf 1491 meerdere lijfrenten. (Idem, inv. nr. 610 (reg. lijfrenten), 1491, fol. 221; Ibidem, 1510 I, fol. 271) Getuigen bij het huwelijk waren: Mr. *Johan* bastaard *van Brederode*, priester, *Heyman de Gruyter* en *Gerrit van Heemskerck*.
129. HUA, Supp. Archief, inv. nr. 1** (register van certificatiën en procuratiën), nr. 1396, d.d. 20 febr. 1508.
130. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 590, fol. 48vo.
131. Ibidem, inv. nr. 13, 1450, fol. 160vo.
132. HUA, St. Marie, inv. nr. 360-1.
133. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 623, 1493; Idem, inv. nr. 589, 1492/'93, fol. 13vo.; Ibidem, 1495/'96, fol. 13vo.
134. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 589, fol. 48vo., verg. fol. 48vo.-52.
135. Ibidem, inv. nr. 13 (RDB); N.B.: De jaren 1500-1512 zijn niet opgenomen aangezien over deze periode een register ontbreekt.

Busmeester (houdt toezicht op het geschut): 1479.
Gedeputeerde tot de stedelijke accijnzen: 1481 (weigert).
Merckmeester tot rijding brood (functionaris die het gebakken brood waarmerkt en de prijs ervan vaststelt): 1490, '92.
Woekermeester (houdt toezicht op naleving van de woekerkeuren): 1490.
Zegelaar lijfrentebrieven: 1492.
Keurmeester vechtkeuren: 1492.
Libelmeester (raadslid dat rapport uitbrengt over een rechtszaak, door het geestelijk gerecht bij de raad aanhangig gemaakt): 1493, 1518.
IJkmeester: 1496.
Begijnmeester (houdt toezicht op het begijnhof): 1505.
Gedeputeerde tot eed oudermannen: april 1525.
Herhaaldelijk geraadpleegd inzake de financiële positie van de stad, onder andere in verband met schulden van de stad, de oorlog tegen IJsselstein, et cetera.
Diverse keren tot momber benoemd, onder andere 1472, '75.

Politieke stellingname

Ansem Salm distantieert zich in 1481 van de anti-Bourgondische beweging die in Utrecht de macht had overgenomen: hij accepteert de functie van (overste?) ouderman niet en verlaat de stad. Mag in 1482 terugkeren, nadat hij beloofd heeft niemand van zijn politieke tegenstanders in woord of daad te misdoen. In februari 1483 wordt hij eerst in de gevangenis, en daarna in zijn eigen huis in verzekerde bewaring gesteld. Een goede maand later mag hij onder borgtocht ter kerke gaan. Zodra bisschop David van Bourgondië op 21 april 1483 de stad Utrecht inneemt, wordt *Ansem Salm* in zijn politieke functies hersteld[136]. Uit dit alles valt af te leiden dat *Ansem Salm* een goed contact heeft met de bisschop. Wanneer de stedelijke raad in 1489 in conflict komt met de bisschop, benoemt deze *Ansem Salm* tot raadslid. In precaire kwesties wordt hij steeds naar de bisschop afgevaardigd: onder andere in 1490, '92, '93, '95.

Militaire functies

Ansem Salm vervulde de volgende militaire functies:
Hopman nederste vierendeel 1479, '81 (weigert).
Kapitein 1488, '89, '90, '92.

Kerkelijke functies

Ansem Salm vervulde de volgende kerkelijke functies:
Zegelt als lid van de H. Kruisbroederschap in de Jacobikerk de herziene statuten[137].
Procurator H. Kruisbroederschap in de Jacobikerk, onder andere 1489/'90[138].

Conflicten[139]

In 1472 met *Gijsbert Ponciaensz.*, met wie hij tezamen momber is en met wie hij in conflict raakt over verhuur en gebruik van een perceel grond[140]. Uit het momberschap spreekt dat er een verwantschapsrelatie is tussen *Ansem Salm* en de familie *Ponciaensz.*[141]

In 1475 met *Jan Dyrcksz.* de spoormaker, die zo smadelijk over *Ansem*'s schoonvader spreekt, dat *Ansem* hem in een vechtpartij verwondt. De rechtbank beslist dat de spoormaker zijn excuses moet aanbieden aan *Jan Dircksz.* en verbiedt hem verder te procederen tegen *Ansem Salm*[142].

In 1484-1488 met *Cornelis Gysbertsz.* en diens vrouw *Kunera* over de terugbetaling van een lening[143].

In 1492 als voogd van zijn kinderen met betrekking tot een lening die hun overleden grootmoeder al dan niet had gedaan[144].

In 1489 met het kapittel van St. Pieter[145].

136. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13, 1481, fol. 2, 3ro.-vo.; 1482, fol. 47vo., 1483, fol. 72ro.-vo., 75vo.-76vo.; N.B. Tenhaeff, Bisschop David van Bourgondie en zijn stad (Amsterdam 1920), p. 13, 16; J.E.A.L. Struick, Utrecht door de eeuwen heen, (Utrecht / Antwerpen 1984), p. 111-118.
137. Antonius Matthaeus, De nobilitate, de principibus, de ducibus, de comitibus [...] de comitatu Hollandiae et diocesi Ultraiectina, 4 dln (Amsterdam / Leiden 1686), p. 576-581.
138. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, bijlage C.
139. Deze conflicten worden meestal alleen maar genoemd en niet nader toegelicht.
140. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 1472, fol. 96, 97.
141. Zie ook ibidem, 31 juli 1505, fol. 17vo.
142. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 655 (register van schout en schepenen, 1474-1477), maandag na St. Vitus 1475, ongefolieerd. Zie voor meer informatie de inleiding bij deel 2 van dit artikel.
143. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 1484, fol. 162; 1492, fol. 173; Muller, Regesten, regest nr. 1136, (juli) 1488.
144. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), do na jubilate 1492, fol. 173.
145. Ibidem, 1489, fol. 39vo.; 1499, fol. 64vo.

In 1493 met de kerkmeesters van de Jacobikerk met betrekking tot zijn zwager heer *Dirck Jan Dircksz.*[146]

In 1494 verzuimde hij – vermoedelijk in verband met een schuld die de stad aan hem had – de waak. Hierom moet hij een nacht op de poort doorbrengen en 1 pond boete betalen[147].

In 1496 geschil met *Griffoen van Rye*[148].

In 1497 met zijn zwager heer *Dirck Jansz.* over het vruchtgebruik van grond in Maarssen[149].

Kerkelijke schenkingen

8 maart 1484: *Ansem Salm* sticht – waarschijnlijk ter nagedachtenis aan zijn overleden vrouw en enkele van hun kinderen – een vicarie op het altaar in de St. Nicolaaskapel van de Jacobikerk dat door zijn schoonmoeder *Margriet Jan Dircksz.* wed. gesticht is. De vicarie van *Ansem Salm* werd later verplaatst naar een altaar aan de noordzijde van de H. Kruiskapel, tegen het hoogkoor. In 1523 is sprake van "*Ansem Salm*'s vicarie in Sint Jacops kerck ende laet bedienen op dat autaer dat daer besyden aent koer staet indes hillich cruus capelle"[150]. Waarschijnlijk heeft *Ansem Salm* dit altaar met al zijn toebehoren bekostigd[151].

1494: Heilig graf onder het linkerraam van het H. Kruiskoor[152]. Bij dit graf branden in de winter tijdens het lof de kaarsen op de kroon[153].

Glas-in-loodraam boven dat "heylich graff van *Ansem Salm*"[154].

1504-1509: Bijdrage aan het orgel in de Jacobikerk, waaraan zijn wapen bevestigd is[155].

13 mei 1523: *Ansem* en zijn vrouw *Margriet (van der Molen)* stichten een preek van een uur lang die in de drie dagen voorafgaand aan de Vasten (zondag tot en met dinsdag) om 1 uur gehouden moet worden, op de laatste dag gevolgd door een "pater noster" en een "ave maria" voor de stichters. Op Goede Vrijdag zullen 's avonds na de donkere metten en op Paasavond na het lof de geestelijken komen zingen in het kruiswerk voor " 't lyck ons liefs heren", zoals men het jubileumaflaat in de Dom zingt[156]. Op Hemelvaartsdag zullen de priesters om 12 uur het gulden noen zingen met het "Te Deum" et cetera[157]. Deze schenking is bekostigd uit twee morgen land te Oostveen, die sindsdien het "Gulden noens land" genoemd worden.

Boekbezit

Ansem Salm bezat "Epistelen en Evangeliën vanden gheheelen iaere", de eerste druk van Gheraert Leeu uit Gouda (1477)[158], verlucht met Utrechts penwerk, door de verluchter *Michiel Salm*? Later ging het boek naar zijn dochter *Marie*, gehuwd met *Albert van Leeuwen*.

Uit het eerste huwelijk[159]:

1. *Gijsbert Ansem Salmsz.*, † 1484[160].
2. *Wendelmoed Ansemsdr.*, † 1484[161].
3. *Lysbet*, † 1515[162].
4. *Margriet Ansemsdr.*, geb. vóór 1481, † ná 19 juni 1550[163], tr. 1e[164] *Jan de Wael* Claesz., ouderman van het bakkersgilde en overste ouderman 1505/'06[165], † 1506/'07[166], zoon van *Claes de Wael* Jansz., † 1513, herhaaldelijk kameraar, schepen, erfschepen en in die hoedanigheid burgemeester van Utrecht, en "joffr." *Mechtelt Aernts-*

146. Ibidem, 1493, fol. 22.
147. Ibidem, 1494, fol. 87vo.
148. Ibidem, 1496, fol. 141.
149. Ibidem, 8 aug. 1497, fol. 184vo.
150. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 57 en bijlage 35.
151. Ibidem, p. 57, 63, bijlage 35.
152. Van Riemsdijk, Bijdragen, p. 31-32.
153. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, bijlage D, schoutinstructie. art. 28.
154. Van Riemsdijk, Bijdragen, p. 22, zie ook p. 31-33.
155. HUA, Hs., E. van Engelen, Grafs- en wapen der kerken van Utrecht, 3 dln. (z.j. [ca. 1710]), dl. 2, p. 250; Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 20.
156. Zie voor dit ceremonieel HUA, Domkapittel, inv. nr. 1-10, 9 okt. 1502.
157. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, bijlage 35.
158. Nu in de Goudse Librije, N 119.
159. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1468, fol.153, 302.
160. Idem, inv. nr. 589, 1484/'85, fol. 22.
161. Ibidem
162. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1510, I, fol. 271.
163. Idem, inv. nr. 704, 19 juni 1550, p. 92.
164. Uit dit huwelijk zijn geen kinderen bekend.
165. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), fol. 23.
166. Idem, inv. nr. 703, fol. 3.

dochter van Hove[167]; tr. 2e (huw. voorw. 31 mei 1515[168]) "jhr." *Peter Ruysch* Dircksz., burger te Utrecht 1516, schepen ald. 1516, '18, '20, '22, '24, '25, '27, '28, auditeur namens de bisschop 1528, † 1529 ("aen de Engelsche swetende sieckte"[169]), zoon van *Dirck Ruysch* en "joffr." *Geertruyd* (dr. van Hugo van Groenenberch, gehuwd met Bely[170]).

Peter Ruysch Dircksz. heeft twee bastaardkinderen, die misschien voor zijn huwelijk zijn verwekt. De kinderen overlijden in respectievelijk 1522 en 1526[171].

In 1508 ziet *Margriet Ansemsdr.* ten behoeve van haar vader af van haar moeders erfenis[172]. Zij schenkt in 1546/'47 de H. Geeststichting uit haar huis bij de Weerdpoort jaarlijks een rente[173]. Het echtpaar *Peter Ruysch* en *Margriet Ansemsdr.* woont aan de Oudegracht oostzijde tussen de Jacobsbrug en Weerdpoort[174]. Zij zijn de overgrootouders van *Dirck Ruysch* die op 26 februari 1631 afstand doet van de Andreaskapel en van de collatie van één vicarie aldaar ten behoeve van zijn neef *Dirck van Eck* die daar op de oostmuur zijn nog steeds aanwezige stamboom met zestien kwartieren laat schilderen[175].

Uit dit huwelijk:

1) *Dirck Ruysch* Petersz., tr. *Cornelia de Beer*, dr. van *Wouter Egbertsz. de Beer* en *Deliana Jacobsdr. Freys van Dolre*.

2) *Wendelmoet Peter Ruyschdr.*, † ná 1604, tr. *Frans van Noortwijck van Westrenen*, schepen te Amersfoort 1543, '48, '52, kameraar ald. 1553, † vóór 1604[176]. Uit dit huwelijk geen kinderen; hij heeft wel een bastaardzoon.

3) *Geertruyd Peter Ruyschdr.*, tr. *Dionysus Wteneng*, beiden † 1574.

5. *Maria Ansemsdr.*, geb. vóór 1481, † 19 mei 1540, begr. in de Buurkerk[177], tr. 1491 (?)[178] *Albert van Leeuwen*, ridder, geb. 1458, 2e kameraar van Utrecht 1494, 1e kameraar 1530, rentmeester van de bisschop 1505, raad 1509, burgemeester van Utrecht 1512, '16, '20, schepen 1514, '18, '22, '28, '29, '32, '33; vive 1514, '18, '24, begijnmeester 1522, meenteman van het wantsnijdersgilde april 1525, libelmeester 1528, '29, schout van Stoetwegen, † 6 april 1538 (80 jaar oud), begr. in de Buurkerk[179].

Het echtpaar bewoonde Groot Denemarken aan de Oudegracht oostzijde, thans nrs. 148-150[180]. Van zijn financiën heeft *Albert van Leeuwen* over de jaren 1517-1538 een kasboek bijgehouden, waarin hij ook persoonlijke zaken optekende[181].

Uit het huwelijk van *Aelbert van Leeuwen* en *Maria Ansemsdr.* zijn twaalf

167. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 172, fol. 763.
168. Idem, inv. nr., 175, fol. 1007. Booth memoreert de huw. voorw., die nu niet meer voorhanden zijn.
169. Zie over deze verraderlijke ziekte S. Muller Fz. (red.), 'Gedenkschriften van jhr. Herberen van Mijnden', Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap 11 (1888), p. 19-22.
170. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 175, fol. 1004, nr. 4 en 5, fol. 1007; nr. 38; idem, inv. nr. 165, fol. 4.
171. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1510, I, fol. 271, 381.
172. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 181, fol. 129.
173. HUA, BA I, inv. nr. 413, 1546/'47, fol. 1vo.
174. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 704, fol. 16, 30 jan. 1537.
175. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 302. De vererving verloopt als volgt: (I) Jhr. *Peter Ruysch*, tr. *Margriet Zalm*; (II) Jhr. *Dirck Ruysch*, tr. *Cornelia de Beer*, dr. van *Wouter Egbertsz. de Beer* en *Deliana Jacobsdr. Freys van Dolre*; (III) Jhr. *Peter Ruysch*, tr. *Anna van Ermelen*, dr. van Jhr. *Dirck van Ermelen* en *Anna van Lawick*; (IV) Jhr. *Dirck Ruysch*. Hij schenkt de kapel aan zijn neef *Dirck van Eck*, zoon van *Gerard van Eck* en *Alyt Ruysch*, dr. van *Dirck Ruysch* en *Cornelia de Beer*. Met dank aan de heer W.A. Wijburg, die het Utrechtse deel verzorgde in: R. van der Ley en B.D. van der Meulen, 'Kwartierstaat van Trijntje Aukes Boskma', Gens Nostra 45 (1990), p. 287-297, ald. p. 293-297.
176. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 177, fol. 1270.
177. HUA, BA II, inv. nr. 47, 1540/'41, fol. 12vo., 13vo.
178. Reeds in 1491 koopt *Albert van Leeuwen* een lijfrente op *Alit Ansem Salmsdr.*; HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1491, p. 42.
179. HUA, BA II, inv. nr. 47, 1538/'39, fol. 12vo.
180. A. Matthaeus, Fundationes et fata ecclesiarum [...] (Leiden 1704), p. v.
181. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 827.

zonen en twaalf dochters geboren die van hun ouders elk bij hun huwelijk een huis kregen en een jaarlijkse toelage van 300 gulden[182]. Voor deze genealogie zijn zij niet van belang, behalve wellicht dat hun dochter *Judith* getrouwd was met *Goeyert Boll* Lambertsz. die tussen 1525 en 1536 herhaaldelijk lid van de stedelijke raad geweest is. Twee dochters traden in het klooster.

6. *Alit Ansem Salmsdr.*, geb. vóór 1481[183], ongehuwd, woonde in de kerspel van de Jacobiparochie, † 1563[184].

In de Andreaskapel was het wapen van *Alit Salm* in de muur gehouwen. Mogelijk is zij hier begraven[185].

Kerkelijke schenkingen

In 1530 stichtte *Alit* in de St. Andrieskapel in de Jacobikerk twee vicarieën, de ene op 10 januari ter waarde van 25 carolusguldens en de ander op 28 juni 1530 ter waarde van 21 carolusguldens. De eerste bestond uit vijf missen, de andere uit drie wekelijkse missen, en wel op zondag om 10 uur ter ere van de H. Drievuldigheid, dinsdag om 8 uur ter ere van St. Anna en donderdag om 8 uur ter ere van het H. Sacrament, waarbij voor de schenkster, haar vrienden en magen, en alle gelovige zielen, in het bijzonder haar vader en moeder gebeden werd. Na *Alit*'s overlijden moest de priester na de mis haar graf begaan en daar voor haar en al die anderen voor wie zij deze vicarie gesticht heeft een "Miserere" en "De profundis" lezen, evenals een "Pater noster" en "Ave Maria", met de daarbij horende gebeden. De fundatie werd door de bisschop op 5 augustus 1530 bevestigd en – nogmaals – op 19 december 1562. *Alit* begeerde met deze schenking van haar tijdelijke goederen eeuwige goederen te maken. Het was de bedoeling dat de vicarieën aan "een schamel priester die goet ende deuchtsaem van leven ende eerlyck van conversatie is" toebedeeld werden[186].

Op 20 juni 1537 leende *Alit* de kerkmeesters van de Jacobiparochie 31 gulden, waarvoor zij tijdens haar leven jaarlijks 2 gulden rente ontving. Na haar dood moesten hieruit vijf waskaarsen van een pond bekostigd worden, die op H. Sacramentsavond voor het H. Sacrament op het hoogaltaar van de Jacobikerk aangestoken moesten worden en daar gedurende het octaaf tijdens de getijden branden. Mochten de kaarsen dan nog niet op zijn, dan dienden de begijnen ervoor te zorgen dat de restanten op de donderdagsmis van de H. Sacramentsbroederschap gebrand werden[187].

Op 19 juli 1537 richtte zij een verzoek aan het Hof van Utrecht, waarin zij toestemming vroeg voor haar goede werken. De vicarieën en het fonds ten behoeve van de armen bekostigde zij immers uit goederen – ter waarde van 80 gulden per jaar – die daarmee aan de economie, het spel van vraag en aanbod, onttrokken waren:

> "Want aengesien dat die voervaders van de suppleant geloeft hadden alsulke vicarien te fonderen ende oec [hun] groet goet met groeten aventuerliker ende suptiliker komenscappen by den anderen geraept hebben, soe ist daerom dat die suppleant hore conscientie van groeten beduchte ende sorge hoerre voervaderen onrechtveerdicheyt daer toe gedrongen heft, dat sy die voers. vicariën overmidts lofte ende die voirs. losrenten tot den dynst Gods ende tot den armen vertroestynge van den selven aftergelaten goeden gefondeert heft, daer die erfgenamen van de suppleant nochtans niet vuel by veraftert noch vercort wesen en sullen, want die met den suppleant van den voers. voervaders mede erfgenamen waren, ende oec mede selver groet swaer goet hebben"[188].

Op 25 juli 1537 ontving zij een keizerlijk octrooi dat haar verzoek inwilligde[189].

Op 10 augustus 1554 stelde *Alit* geld ter beschikking voor 56 preuves voor de

182. Voor de genealogie *Van Leeuwen* zie: HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 167, fol. 223; Matthaeus, De nobilitate, p. 166-167.
183. In 1501 moet zij volwassen zijn, want dan transporteert zij alle goederen die haar door het overlijden van haar moeder zijn toegevallen aan haar vader. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 181, fol. 129.
184. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 590, 1562/'63, fol. 121ro., 121vo., 122. In totaal stond er 225 pond op haar leven.
185. A. Buchelius, Monumenta passim in templis ac monasteriis Traiectinae urbis atque agri inventa (Utrecht, 1592), in: HUA, Hs., bibl. XXVIII LI, fol. 96vo.
186. HUA, SA Utrecht II, inv. nr. 753, fol. 39-43vo. ; Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 64, bijlagen 38, 39, 47. De fundatie van 28 juni 1530 wordt namens *Alit* door *Peter Henricksz.* bezegeld.
187. HUA, BA I, inv. nr. 287, *Jacob van Vollenhoef* zegelt voor *Alit*.
188. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 64-65, bijlage 39; HUA, BA II, inv. nr. 588. *Alit* heeft het rekest met eigen hand ondertekend.
189. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 316; zie ook HUA, SA Utrecht II, inv. nr. 753, nr. 4, 5, 6.

armen. Vier keer per week moesten de potmeesters van de Jacobikerk na de ochtendmis aan veertien armen een schotel met brood, boter en geld uitdelen in het kruiswerk of transept van de Jacobikerk. In 1560 vergrootte zij de porties. De fundatie werd door de bisschop op 19 december 1562 bevestigd[190].

Op 12 januari 1563 liet zij een akte opmaken, waarin zij bepaalde dat de goederen waarmee de beide vicarieën begiftigd waren, indien nodig geruild mogen worden tegen andere, op welke niet de verplichting rust van te worden gemortificeerd. Deze akte kon zij niet meer zelf ondertekenen "alsoo zy door haeren ouderdom niet schrijven en conde"[191].

7. *Zwanelt*, † 1494[192].

Uit het tweede huwelijk[193]:

8. *Michiel*, volgt V.

9. *Wendelmoed*, geb. vóór 1500[194], † 1508[195].

V. *Michiel Salm*, geb. ca. 1486[196] (wegens zijn huwelijk in 1511), korenkoopman, † 1525[197], tr. 1e 1511[198] *Alyt*, † vóór 7 april 1517[199], dr. van *Geryt van Gruenenberch*, kameraar 1499, 1500, lid van de stedelijke raad 1504, '06[200]; tr. 2e ná 13 aug. 1518 *Gheertruyt N.N.*, † 1525/'26[201].

Michiel Salm en zijn tweede echtgenote *Gheertruyt* schenken het St. Nicolaasklooster te Utrecht 30 stuivers[202]. *Gheertruyt* laat bij testament het St. Ceciliaklooster te Utrecht 3 gulden courant na "om voer haer ende haeren man te bidden"[203].

Maatschappelijke loopbaan: gecommitteerde namens de raad 1513, ouderman korenkopers, 1517, '19, '23, raadslid 1521, had tijdens de troebelen van 1525 de stad verlaten, in 1525/'26 stonden ponden van hem en zijn zoon *Gerrit* uit, pas in 1526/'27 registreerde de stadskameraar hem als overleden[204].

Michiel Salm woonde op de Springweg (thans nr. 85) in een huis dat eerder zijn schoonvader bewoonde[205]. Zijn "medewerckershuys" had *Michiel Salm* aan de Oudegracht, en wel in de Snippevlucht naast het grote houten huis Koenraet Bisschop[206].

Op 13 augustus 1518 worden *Coert die Gruter* en *Gijsbert van Wede* tot voogden over *Michiel*'s drie onmondige kinderen aangesteld. Op 13 juli 1523 vervangt *Cornelis die Jonge Coert die Gruter* en op 27 september 1531 vervangt *Willem Goeyertsz. Cornelis die Jonge* als momber over *Michiel Salm*'s onmondige dochter[207].

190. HUA, BA II, inv. nr. 2199; BA I, inv. nr. 265; Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, bijlage 38.
191. HUA, SA Utrecht II, inv. nr. 753, fol.. 44-46; extract in Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, bijlage 47.
192. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 589, 1494/'95, fol. 38vo., 39.
193. Ibidem, 1501/'02, fol. 41.
194. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1491, fol. 221; Idem, inv. nr. 589 (rek. eerste kameraar), 1501/'02, fol. 41.
195. Idem, inv. nr. 589 (rek. eerste kameraar), fol. 26vo.
196. Lijfrenten op zijn leven gevestigd vanaf 1491; HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1491, fol. 221.
197. HUA, BA II (rek. kerkmeesters Buurkerk), 1525/'26, fol. 13; SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1510, I, fol. 271.
198. Getuigen bij het huwelijk waren *Alyt*'s broer *Dirck van Gruenenberch*, *Jan de Wit* en *Wilger Jacobsz. van Moerendael*; HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 181, fol. 129.
199. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 703, fol. 64. Betreft de verkoop van een huis aan de Oudegracht westzijde tussen de Jacobs- en Viebrug. Haar vader *Geryt van Gruenenberch* is dan ook gestorven.
200. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr. 167, fol. 264.
201. HUA, BA II (rek. kerkmeesters Buurkerk), 1525/'26, fol. 13.
202. HUA, BA I, inv. nr. 986, fol. 38vo., geen datum. Met dank aan Bini Biemans-van der Wal die mij dit gegeven verstrekte.
203. L.G. Visscher, 'Manuaal der conventualen van St. Caecilia binnen Utrecht', N. van der Monde, Tijdschrift voor geschiedenis, oudheden [...] van Utrecht 4 (1842), p. 406.
204. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 589, 1525/'26, fol. 17vo., 31; 1526/'27, fol. 23.
205. HUA, St. Marie, inv. nr. 360-2, fol. 15 ; HUA, BA II, inv. nr. 47 (rek. kerkmeesters Buurkerk), 1523/'24, fol. 3vo.
206. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 27 jan. 1514, fol. 62. Over de Snippevlucht, die in de bocht van de Oudegracht ligt, zie Llewellyn Bogaers, 'Geleund over de onderdeur. Doorkijkjes in het Utrechtse buurtleven van de vroege Middeleeuwen tot in de zeventiende eeuw', Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden 112 (1997), p. 336-363.

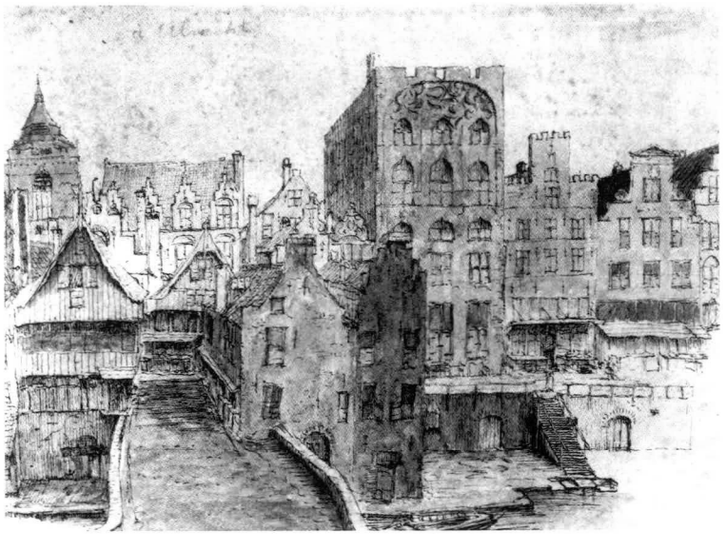

Tekening in pen en penseel in bruin en kleur, 18,1 × 24,3 cm. — Anoniem, ca. 1660

Gezicht op de Bezembrug en de Snippevlucht te Utrecht

Afb. 2. — Coll. en foto HUA, Topografische Atlas

Uit dit huwelijk

1. *Gerrit Michiel Salmsz.*, geb. vóór 1515[208], † 1525/'26.

Had samen met zijn vader tijdens de troebelen van 1525 de stad verlaten[209].

Met *Gerrit Salm* Michielsz. lijkt deze staak *Zalm* in de mannelijke lijn uitgestorven.

2. *Sophia Michiel Salmsdr.*, geb. vóór 7 april 1517, tr. vóór 30 juni 1534 *Cornelis van Merenborch*, lid van de stedelijke raad tussen 1535 en 1560, † vóór 17 okt. 1564, zoon van *Peter van Merenboch*, burgemeester van Utrecht[210].

Sophia Michiel Salmsdr. verkoopt 17 oktober 1564 drie zestiende deel van haar huis aan de Neude oostzijde aan haar zoon *Gerrit Knoop van Merenborch*[211].

3. *Elsabee Michiel Salmsdr.*, geb. vóór 7 april 1517, † vóór 27 sept. 1564, tr. ná 30 juni 1534 *Cornelis van Leeuwen Aerntsz.*[212]

II
Mist rond een Utrechts korenkoopman, leven en achtergrond van Jan Dircksz. (Block?) († 1475)

Wapen

In blauw drie zilveren vleugels, 2 en 1.

Inleiding: een verbintenis Salm-Van Loenersloot?

Het bleek geen eenvoudige zaak om de achtergrond van *Wendelmoed Jan Dircksdr.*, de eerste vrouw van *Ansem Salm*, vast te stellen. De

207. Voor momberstellingen zie HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 13 aug. 1518, fol. 173vo.; 13 juli 1523, fol. 122; 27 sept. 1531, fol. 173.
208. Zijn ouders kochten voor hem een lijfrente in 1515; HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1510, I, fol. 271 rechter kol.
209. Idem, inv. nr. 589, 1525/'26, fol. 17vo., 31.
210. Idem, inv. nr. 704 (transporten en plechten), fol. 86.
211. Ibidem, 17 okt. 1564, fol. 129.
212. Ibidem, 30 juni 1534, fol. 86; 27 sept. 1564, fol. 96-98; 30 okt. 1564, fol. 153-154. Zie voor de leeftijd van de dochters HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1557, fol. 29-1, 32-2, 98-1.

overlevering bleek buitengewoon misleidend. In de literatuur en in de kwartierstaat in de Van Eck-kapel in de Jacobikerk wordt *Wendelmoed* een *Van Loenersloot* genoemd[213]. Dit bleek niet juist. De familienaam was niet op basis van geschreven bronnen vast te stellen. Haar vader en broers zijn uitsluitend onder patroniem bekend. Alleen al dit feit was voldoende om aan een afstamming *Van Loenersloot* te twijfelen: het is ondenkbaar dat leden van een zo vooraanstaand geslacht in officiële akten de familienaam niet vermelden. De heraldiek bood de sleutel tot de ontknoping van dit raadsel: in de Andreaskapel in de Jacobikerk zijn de memorietafels aangebracht van heer *Dirck Jan Dircksz.*, priester, zoon van *Jan Dircksz.* en *Margriet*, en van *Alit*, dochter van *Ansem Salm* en *Wendelmoed Jan Dircksz.dr.* waarop hun wapen is uitgehouwen[214]. Het wapen van heer *Dirck*, een broer van *Alit*'s moeder, bestaat uit (a) drie vleugels, 2 en 1, en (b) een beurtelings gekanteelde dwarsbalk. Buchelius zegt over een andere zerk in de Jacobikerk dat dit wapen draagt, dat dit het schild van het geslacht *Block* is[215]. *Alit*'s wapen bestond uit (a) drie zalmen, 2 en 1, waarvan de kop naar het hart van het wapenschild gericht is en (b) drie vleugels, 2 en 1. In 1476 zegelt *Gheryt Jansz.*, zoon van *Jan Dircksz.* en *Margriet*, voor zijn moeder met drie vleugels, 2 en 1[216]. Volgens Muschart en Rietstap droeg alleen de familie *Block* uit Utrecht en 's-Gravenhage dit wapen[217].

Anders dan Buchelius beweert[218], was ook de moeder van *Wendelmoed* geen *Van Loenersloot*. Uit de zerk van haar zoon *Dirck* blijkt dat zij als wapen een beurtelings gekanteelde dwarsbalk droeg. In Utrecht waren er meerdere families die dit wapen voerden. In aanmerking komen de families *Van Bueren van Reygersoort*, *Crachtwijk*, *Van Enspijk*, *Van Heusden*, *Vechten* en *Zuurmont*[219]. Het meest waarschijnlijk is een verbintenis met de familie *Van Bueren*: in 1518 werd *Evert Geerlofsz. van Bueren* hulder voor heer *Dirck Jan Dircksz.* die met tienden in Zeist beleend was[220]. Dan zijn de kleuren van het wapen: in rood een zilveren dwarsbalk. Dit komt overeen met de kleuren die Buchelius aan dit wapen geeft[221].

Overigens vermeldt Buchelius alleen onder de familie *Block* de relatie *Block-Van Loenersloot*[222], bij de familie *Salm* rept hij niet van een *Block*-connectie, wel van *Van Loenersloot*[223]. Cornelis Booth noemt in zijn genealogie van de familie *Salm* de naam *Van Loenersloot* niet, doch tekent wel een wapenverbintenis die als *Salm-Van Loenersloot* gelezen kan worden[224]. Of hier van opzettelijke misleiding sprake is of slechts van een onzorgvuldige tekening van het wapen van *Ansem Salm*'s tweede echtgenote *Margriet van der Molen* – haar molenwieken kunnen aangezien zijn voor het Andreaskruis van de *Van Loenersloot*'s – moet in het midden worden gelaten. Duidelijk is dat twee gezaghebbende Utrechtse genealogen als Arnold Buchelius en Cornelis Booth, die latere genealogen als Wittert van Hoogland tot basis dienden, op dit punt de waarheid niet nauw namen. In de 17de eeuw werd de afstamming van de korenkoopman *Jan Dircksz.* kennelijk als een smet op het blazoen ervaren.

213. De Navorscher 1879, p. 525; Wittert van Hoogland, Bijdragen, p. 124, 222; Buchelius, UBU, Hs. 8 F 31, fol. 74.
214. Buchelius, Monumenta, fol. 96vo., zie ook fol. 97vo.; Van Engelen, Grafs en wapen der kerken van Utrecht, dl. 2, p. 256.
215. Buchelius, Monumenta, fol. 97vo.
216. HUA, BA II, inv. nr. 388, 1 febr. 1476.
217. CBG, Coll. Muschart 66a. Met dank aan Drs. J.F. Jacobs, die zo vriendelijk was dit voor mij na te kijken; J.B. Rietstap, Armorial général, dl. 1, 1884, p. 218-I.
218. UBU, Hs. 8 F 31, fol. 77vo.
219. Buchelius, Monumenta, fol. 99ro.-vo.; Willem Langerak, Wapenkaart der oude Edele en Aanzienlijke geslachten des Stichts van Utrecht van 1769.
220. A.J. Maris, Repertorium op de Stichtse leenprotocollen uit het landsheerlijke tijdvak ('s-Gravenhage 1956), p. 478. Namens de begunstigde verplicht de hulder zich jegens de leenheer tot hulde en trouw. Meestal staat de hulder in een nauwe verwantschapsrelatie tot de huldeplichtige.
221. UBU, Hs. 8 F 31, fol. 77vo., genealogie *Block*. Buchelius classificeert de gekanteelde dwarsbalk als *Van Loenersloot*, doch hij moet zeer wel geweten hebben dat dit onzin was.
222. Ibidem.
223. UBU, Hs. 8 F 31, fol. 74.
224. HUA, Verz. Buchel-Booth, inv. nr., 170, fol. 577.

Een verbintenis Salm-Block (?)

De heraldische gegevens duiden erop dat *Jan Dircksz.* tot het Utrechtse geslacht *Block* behoorde. Cornelis Booth geeft in zijn gegevens van de familie *Block* geen aanknopingspunt hoe deze *Jan Dircksz.* in de stamboom *Block* in te passen is[225]. De gegevens zijn fragmentarisch. De kwestie werd bovendien bemoeilijkt door het feit dat de familie *Block* in de 15de eeuw diverse takken kende, waarin de namen Jan en Dirck veelvuldig voorkwamen[226]. Het was dus zaak harde gegevens over deze *Jan Dircksz.* boven water te krijgen. Dit was niet eenvoudig. Tussen 1450 en 1476 liepen er in Utrecht meerdere Jan Dirckszonen rond. Doch de lijfrenteregisters gaven uitsluitsel over het feit dat *Wendelmoed* de dochter was van *Jan Dircksz.* de korenkoper en zijn vrouw *Margriet*[227]. Dit feit ontsloot het zicht op de maatschappelijke positie van haar vader die in 1475 overleden is. Hij was een bemiddeld man, die herhaaldelijk borg werd gesteld. Geregeld kwam hij met het gerecht in aanraking. Op het einde van zijn leven kreeg hij zijn eerste politieke functie: in 1471 was hij ouderman van de korenkopers.

Een volgende stap was om te zien of deze *Jan Dircksz.* in het geslacht *Block* viel in te passen. Dit is niet gelukt. Al moet wel worden opgemerkt dat in 1450 een *Dirck Jansz. Bloc* in het burgerschap wordt hersteld[228]. Als hij de vader van *Jan Dircksz.* was, dan moet hij toen al een man op leeftijd geweest zijn, tussen de 50 en 60 jaar oud[229]. Maar er is geen bewijs. Met andere woorden: wie de ouders van *Jan Dircksz.* waren, viel niet vast te stellen. Bovendien lieten de zonen van *Jan Dircksz.* geen kinderen na. Er was dus geen opvolging in de mannelijke lijn die mogelijk een achternaam had opgeleverd. Voorlopig ontbreekt het doorslaggevende bewijs dat *Jan Dircksz.* tot de familie *Block* behoorde, al voerden zijn kinderen en kleinkinderen wel dit wapen.

In de archivalia is slechts één keer sprake van een *Jan Dircksz. Bloc*, die op grond van overeenkomst in gedragspatroon identiek zou kunnen zijn aan de hier besproken *Jan Dircksz.* In 1452 moest een *Jan Dircksz.* zich borgstellen voor *Claes Heynensz.* die voor het gerecht gedaagd was door een zekere *Floris Ottensz.* Enkele maanden later klaagde *Jan Dirc Blocsz.* een *Floris Ottensz.* aan[230]. Het kan bijna niet anders of het moet hier om dezelfde personen gaan. In ieder geval is hiermee het bewijs geleverd dat in dezelfde tijd dat de hier besproken *Jan Dircksz.* in de kracht van zijn leven was, er een rijke *Jan Dircksz. Block* in Utrecht rondliep die er niet voor terugdeinsde de hulp van de rechtbank in te roepen, toen hij zich in zijn buidel aangetast voelde. Zoals wij zullen zien, is dit een vertrouwd patroon van de korenkoopman. Hij deed herhaaldelijk een beroep op de rechtbank om zijn gelijk af te dwingen. In het Raads Dagelijks Boek van Utrecht staan tussen 1449 en 1478 een aantal rechtszaken vermeld, waarin een *Jan Dircksz.* betrokken is[231]. Het was niet altijd gemakkelijk te achterhalen

225. Idem, inv. nr. 166, fol. 153-155.
226. Ook de *Johan Block* Dircksz. die in 1471 bij de Ridderlijke Duitsche Orde een lijfrente op zijn zoon *Dirck* afsluit bleek niet de korenkoper te zijn, doch de oudewantsnijder (Ph.J.C.G. van Hinsbergen (red.), Inventaris van het archief van de Ridderlijke Duitsche Orde Balije van Utrecht 1200-1811 (Utrecht 1955/1982), onder nr. 446**).
227. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 610, 1468, fol. 14, kol. 1-2.
228. Idem, inv. nr. 16 (Buerspraecboeck), 31 jan. 1450, fol. 103vo.
229. *Wendelmoed Jan Dircksz.dr.* trouwt ca. 1469/'70. Zij zal dan tussen de 20 en 25 jaar oud zijn. Haar vader moet dan 45 à 55 jaar oud zijn, haar grootvader ca. 70 à 80 jaar.
230. Idem, inv. nr. 13 (RDB), 1452, fol. 56vo., 66vo.
231. Zie het register op het Raads Dagelijks Boek, te raadplegen op de studiezaal van Het Utrechts Archief.

om wie het ging. Zo was er ook een *Jan Dircksz.*, die ouderman van het snijdersgilde was[232]. Hij is vermoedelijk identiek aan de *Jan Dircksz.* die herhaaldelijk in de stedelijke raad zitting had[233]. Ik beperk mij in het hier navolgende tot de zaken die met zekerheid *Jan Dircksz.* de korenkoper aangingen.

Dubieuze handel van Jan Dircksz.

Jan Dircksz. was een buitengewoon welgesteld man. Deze korenkoopman woonde aan de Oudegracht bij de Weerdpoort. Hij was derhalve parochiaan van de Jacobikerk. Vermoedelijk was hij lid van de H. Kruisbroederschap in deze kerk, omdat hij haar een glas-in-loodraam geschonken heeft[234]. Deze man was zo rijk dat hij grond in Maarssen had, waarop hij koren verbouwde. Toch verliep zijn leven niet langs gebaande paden. In 1463 kwam *Jan Dircksz.* in aanvaring met de baljuw van Muiden over een tol die de korenkoopman als ongebruikelijk bestempelde en daarom weigerde te betalen. In eerste instantie schaarde de Utrechtse raad zich achter *Jan Dircksz.* en beloofde zij hem schadeloos te stellen. Op dat moment had *Jan* al voor 600 rijnsgulden schade geleden, die de raad hem in drie jaar zou terugbetalen[235]. In de kameraarsrekening is hier echter geen spoor van terug te vinden. Na overleg met de baljuw in 1464 draaide de raad in 1468 deze beslissing terug. *Jan Dircksz.* werd nu aansprakelijk gesteld voor de kosten die de baljuw gemaakt had. De kwestie zou nog tot 1474 slepen[236].

In 1473 moest *Jan Dircksz.* de gevangenis in op verdenking van meineed. Hij zou voor de raad een valse getuigenis hebben afgelegd over *Jan Vleming*. De raad veroordeelde hem tot een boete van in totaal 60 Engelse nobels van 50 stuivers, waarvan 10 nobels voor de benadeelde partij en 50 nobels voor de raad[237]. De boete stond gelijk aan 150 gulden van 20 stuivers, wat in dat jaar drie keer het jaarloon van de bestbetaalde steenhouwer en metselaar was[238].

In datzelfde jaar stond *Jan Dircksz.* de korenkoper bij de Weerdpoort terecht voor een conflict met *Jan Dircksz.* de spoormaker uit Groningen. Ook hier ging het om valse getuigenis. Al in 1471 had zich een dergelijke kwestie tussen hen afgespeeld: de korenkoper had de spoormaker toen van een "quaden eedt" beschuldigd[239]. In 1473 veroordeelde de rechtbank de korenkoopman tot een boete van 100 pond aan de stad en 100 pond aan de spoormaker "voor zynen cost ende scaempte"[240]. Hiermee was een bedrag van 800 stuivers gemoeid ofwel 40 gulden van 20 stuivers. De kwestie met de spoormaker laaide in 1475 weer op. In dat jaar zei de spoormaker over de korenkoopman dat in Groningen de turf voor zijn brandstapel al gestoken was, ware het niet dat hij de doodstraf had afgekocht met "ene groete merkelike somme van gelden", waaruit de "*Jan Dyrcxz.* poerte" bekostigd zou zijn. In de rechtszaak hield de korenkoper de rechtbank voor dat dit een leugen was. Na onderzoek stelde de rechtbank hem in het gelijk. De spoormaker moest de rechtbank en de korenkoper om vergiffenis bidden en beloven *Jan Dircksz.* noch *Ansem Salm* in woord of daad te (doen) misdoen, heimelijk of in het openbaar. Ook mocht hij geen kwaad meer van de beide korenkopers spreken. De kwestie was zo hoog opgelopen dat *Ansem Salm* de spoormaker in een vechtpartij verwond heeft. De rechtbank verbood de spoormaker tegen *Salm* te pro-

232. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 1452, fol. 54.
233. Ibidem, 1455, fol. 38; 1461, fol. 40vo.; 1463, fol. 79vo.
234. Het lidmaatschap bleek niet vast te stellen omdat de rekeningen van de broederschap (BA I, inv. nr. 286) tot 1489 verloren zijn gegaan.
235. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 1463, fol. 85ro.-vo.
236. Ibidem, 1464, fol. 104vo.; 1468, fol. 184; 1473, fol. 112; 1474, fol. 132.
237. Ibidem, 1473, fol. 123vo., 129, 130.
238. Tenhaeff, Bronnen, dl. II, 1e stuk (1395-1480) (1946), p. 621.
239. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 1471, fol. 58ro.-vo. Het vonnis is niet bekend.
240. Ibidem, 1473, fol. 129.

cederen[241]. In het licht van het vonnis uit 1473 is het opmerkelijk dat de spoormaker geen boete hoefde te betalen.

Uit reconstructie van de gegevens bleek dat *Jan Dircksz.* al in 1470 verwikkeld was in een complot tegen de spoormaker. In dat jaar voerde de raad een proces tegen de Utrechtse verver, *Jan Willemsz.* die in de Pauwsteeg woonde. Hij had de spoormaker in Groningen "onteert ende verscaempt". De verver moest de spoormaker vergeving vragen en een boete betalen[242]. Waarschijnlijk had de korenkoper de verver met een lijfrente betaald voor de verdachtmaking. Al rond 1468 hadden *Jan Dircksz.* en zijn vrouw *Margriet* lijfrenten ter waarde van 35 pond [140 stuivers] gevestigd op de verver en zijn vrouw. Na de dood van de korenkoper verdubbelde zijn weduwe dit bedrag. In totaal ging het om een bedrag van 70 pond ofwel 280 stuivers [14 gulden][243]. In 1470 wilde de verver de rente innen, doch de raad hield dit tegen. In het proces dat vervolgens gevoerd werd, kwam de verdachtmaking jegens de spoormaker aan het licht. De raad zelf legde dus een verband tussen de lijfrente en de handelwijze van de verver.

Uit al deze zaken komt de steenrijke *Jan Dircksz.* naar voren als een louche zakenman. Hij speelde hoog spel, waarbij hij zich regelmatig in de vingers sneed. Zijn handelspraktijk droeg ertoe bij dat hij in Utrecht niet de status kreeg die bij zijn vermogen paste. De korenkoopman *Jan Dircksz.* is maar één keer ouderman van het korenkopersgilde geweest, en wel in 1471. Daarna liepen zijn dubieuze praktijken volledig uit de hand. Had hij teveel zelfvertrouwen ontleend aan zijn politieke status? Hoe dan ook, hij heeft het deksel op zijn neus gekregen. Kort na het proces van 1475 is hij overleden.

Goede werken

Op 1 februari 1476 kreeg zijn weduwe van de kerkmeesters van de Jacobikerk toestemming om aan de zuidzijde der Jacobikerk de St. Nicolaaskapel te bouwen. De kosten voor de bouw en inrichting kwamen volledig voor haar rekening. Bovendien schonk zij de kerk nog eens 40 rijnsgulden. Aan het altaar vestigde zij op 14 februari 1476 een vicarie ter waarde van 20 rijnsgulden per jaar voor een mis op drie doordeweekse dagen, en wel op dinsdag, donderdag en zaterdag. In 1478 creëerde zij nog een vicarie voor een zondagse mis. Daaraan voegde zij in 1480 drie doordeweekse missen toe voor de overgebleven dagen: maandag, woensdag en vrijdag[244]. In de praktijk werd er dus elke dag in de kapel mis gelezen. *Ansem Salm* stichtte in 1484 nog een vicarie op dit altaar voor het zielenheil van zijn overleden vrouw en kinderen. De overledenen werden beslist rijkelijk herdacht met zoveel missen in de week.

Speelde schuldgevoel een rol bij de schenkingen van de weduwe, zoals wij dat van haar kleindochter *Alit* hebben leren kennen? In de overeenkomst met de kerkmeesters van de Jacobikerk liet *Margriet* slechts opnemen dat zij de kapel "om goet doens eenre ewygher gehoechenisse ende testaments *Jan Dircx soens* myn man was saliger gedachten" wilde bouwen. Zij zag de bouw van de kapel dus als een goed werk ter nagedachtenis van haar overleden man *Jan Dircksz.* en tot uitvoering van diens testament[245]. In haar testament spreekt zij twee weken later van haar eigen zielenheil en dat van haar man en hun ouders. Letterlijk staat er dat zij de vicarieën sticht "tot verlatenisse mynder sonden ende tot vertroosteniise myner ouderen, myns mans *Jan*

241. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 655 (register van schout en schepenen, 1474-1477), maandag na St. Vitus [19 juni] 1475, ongefoliëerd.
242. Idem, inv. nr. 13 (RDB), 1470, fol. 31vo., 45ro.-45vo.
243. Idem, inv. nr. 610, 1468, fol. 14-2; Idem, inv. nr. 589 (rek. eerste kameraar), 1494/'95, fol. 37.
244. HUA, BA II, inv. nr. 388, 1 febr. 1476; HUA, SA Utrecht II, inv. nr. 753, fol. 31-34; Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 7, 57, 62-63, bijlage 22, 23, 24.
245. HUA, BA II, inv. nr. 388, 1 febr. 1476.

Dircxz., ende synder ouderen ende alregeloviger zielen zaliger gedachten". Onmiddellijk na de dagelijkse mis moet de priester haar graf begaan of één van de zeven boetepsalmen voor het altaar lezen met de daarbij behorende gebeden, wat zij in 1480 beperkte tot het "Miserere Mei Deus" en "De Profundis"[246]. Het ging haar dus om herdenking en gebed voor het zielenheil. Deze motivatie was niet ongebruikelijk bij de stichting van een vicarie. Haar zoon *Dirck* gebruikte nagenoeg dezelfde bewoordingen in de stichtingsakte van de kapel die hij in 1492 aan de zuidzijde van de Jacobikerk, aangrenzend aan de kluis van *Alyt Ponciaens*, liet bouwen. Hij wilde een goed werk doen en een monument ter nagedachtenis aan hemzelf, zijn ouders en al hun kinderen achterlaten[247]. Deze Andreaskapel, die onder de naam Van Eck-kapel nog steeds intact is, oogt groter en mooier dan de Nicolaaskapel van zijn moeder. Met name het gewelf, het raamwerk en het houtsnijwerk aan het hek zijn de moeite van het bekijken waard. Eenmaal gebouwd kreeg deze kapel echter geen bestemming: *Dirck Jan Dircksz.* had toestemming om er één tot twee vicarieën te stichten, maar liet dit na. Had dit te maken met het conflict dat hij in 1493 met de kerkmeesters van de Jacobikerk had? Pas in 1530 heeft zijn nicht *Alit Ansem Salmsdr.* de twee vicarieën gesticht[248].

Wat de motivatie van de stichters ook geweest moge zijn, het blijft opmerkelijk dat enkele leden van één familie twee kapellen lieten bouwen en – inclusief de vicarie ter nagedachtenis van *Wendelmoed Ansem Salmsvrouw* – vijf vicarieën stichtten tot elkaars nagedachtenis. Schuldgevoel of niet, de familie van *Jan Dircksz.* heeft meer dan genereus in de Jacobikerk geïnvesteerd. Hun kapellen laten zien hoe tijd werkt: niemand kent meer de geschiedenis achter de schenkingen, maar iedereen bewondert wel de bouwwerken die er nog staan.

Fragment-genealogie van Jan Dircksz. (Block?)[249]

I. *Dirck*, mogelijk *Dirck Jansz. Bloc*, vermeld in 1450.

II. *Jan Dircksz.*, burger van Utrecht, woont bij de Weerdpoort[250], korenkoper, ouderman van het korenkopersgilde (1471[251]), † 1475[252], tr. *Margriet*, voert een beurtelings gekanteelde dwarsbalk als wapen[253], † 1481/'82[254].

In 1463 krijgt *Jan Dirksz.* de korenkoper, die dan tevens schout genoemd wordt, van het kapittel van St. Jan in de kerspel van Maarssen 10 morgen land in erfpacht. Uit de akte blijkt dat hij reeds grond in Maarssen had[255].

246. HUA, SA Utrecht II, inv. nr. 753, fol. 35-38, testament 14 febr. 1476, 15 mei 1478, 29 nov. 1480.
247. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, bijlage 28.
248. Zie de genealogie Zalm, B-IVa, 6; Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, bijlage 38 en 39.
249. Voor de fragmentgenealogie Jan Dircksz. Block (?) ontving ik informatie van Drs. J.F. Jacobs, Drs. M.S.F. Kemp en W.A. Wijburg, waarvoor mijn hartelijke dank.
250. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13, 1471, fol. 58ro-vo. In het vervolg van deze zaak blijkt hij identiek aan Jan Dircksz. de korenkoper: Ibidem, 1473, fol. 123vo., 129 (drie maal), 130vo.
251. Ibidem, fol. 51.
252. Zijn laatste optreden dateert uit 1475 (HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 655, maandag na St. Vitus). Op 1 februari 1476 wordt zijn vrouw Margriet in een akte weduwe genoemd (HUA, BA II, inv. nr. 388). Over de jaren 1473-1481 ontbreken de rekeningen van de eerste kameraar, en daarmee is het moeilijk geworden om precies vast te stellen wanneer Jan Dircksz. overleden is. Hij zou daarin zeker genoemd zijn, want hij had de stad veel geld geleend (HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13, fol. 85ro.-vo.).
253. Blijkens de grafzerk van haar zoon Dirck Jan Dircksz. in de Andreaskapel in de Utrechtse Jacobikerk; zie de inleiding hiervoor.
254. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 589, fol. 43.
255. HUA, Kapittel St.Jan, inv. nr. 169-5, 10 maart 1463, fol. 87ro.-vo. Met dank aan Drs. M.S.F. Kemp, die mij hierop attendeerde.

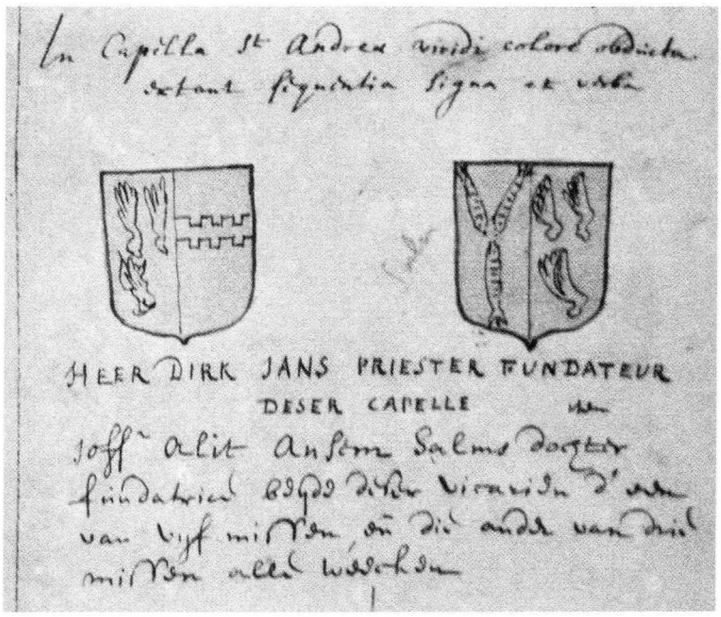

Tekening E. van Engelen († 1723)

De wapens van heer *Dirck Jan Dircksz.* en *Alit Salm* in de Van Eck-kapel in de Utrechtse Jacobikerk

Afb. 3; Coll. HUA, Biblotheek over Utrecht, Foto J.J.J. van Meerwijk

In 1488, '92 en '97 treedt *Ansem Zalm* op als voogd zijner kinderen inzake de erfenis van *Margriet*[256].

Kerkelijke schenkingen

Een glasraam op het H. Kruiskoor, het zogenaamde "Jan Dircksz. glas"[257].

De bouw en volledige inrichting van de St. Nicolaaskapel, een gift van 40 rijnsgulden en de stichting van twee vicarieën (1476-1480)[258].

Uit dit huwelijk:

1. *Dirck Jan Dircksz.*, geb. vóór 1451, priester, † 1519[259], geen kinderen.

1 febr. 1469: *Dirck Jan Dircksz.* – hij wordt dan nog geen priester genoemd – ontvangt van *Gijsbert van Poell* de tienden uit Couwenhoven te Zeist behoudens de lijftocht voor *Margariete* weduwe van *Johan van den Poell*. Zijn vader de korenkoopman *Jan Dircksz.* is dan hulder. In 1518 is *Evert Geerlofsz. van Bueren* hulder. Na diens dood wordt zijn nicht *Mary Ansem Salmsdr.*, echtgenote van *Albert van Leeuwen*, op 28 februari 1525 met deze tienden beleend, hulder is haar echtgenoot[260].

31 maart 1470: *Dirck Jan Dircksz.* – nog steeds geen priester genoemd – ontvangt van *Reinoud van Brederode* het gerecht van Stoetwegen met de tienden in leen met de tienden uit Blieckenborch en de helft van de tienden uit Vierhoeven, alle gelegen in het kerspel van Zeist. Vanaf 31 maart 1470 worden beide leengoederen verenigd, derhalve is de vererving van dit leengoed dezelfde als bij Couwenhoven[261].

In 1492 laat *Dirck Jan Dircksz.* de Andreaskapel bouwen aan de zuidzijde van de Jacobikerk[262].

Dirck Jan Dircksz. heeft in 1493 conflicten met de kerkmeesters van St. Jacob, met *Ansem Salm* in 1497, met *Yfgen Cornelis Albertsz.*, weduwe, en *Albert Cornelisz.*

256. Muller, Regesten, nr. 1136; HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13, 1492, fol. 173; 1497, fol. 184vo.
257. Volgens Van Riemsdijk, Bijdragen, p. 22, rechts van de koorsluiting van het zuidkoor. Zie ook ibidem, p. 31-32.
258. HUA, BA II, inv. nr. 388, 1 febr. 1476; HUA, SA Utrecht II, inv. nr. 753, p. 31-34; Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p.7, 57, 62-63, bijlage 22, 23, 24.
259. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 827, fol. 4.
260. Maris, Repertorium, p. 477-478.
261. Ibidem, p. 478-479.
262. Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, p. 63-65, bijlage 28.

en met zijn schoonzuster *Hillegont, Gerrit Jansz.'* weduwe, in 1494, en anderen[263].
Zijn erfenis gaat naar de kinderen van zijn zuster Wendelmoed[264].

2. *Gheryt Jansz.*, te Maarssen, zegelt voor zijn moeder in 1476, '78, '80[265], † vóór 17 maart 1494, tr. *Hillegont.*

Gheryt Jansz. is waarschijnlijk te Maarssen overleden en begraven. Het precieze overlijdensjaar kon niet worden vastgesteld: op zijn leven was geen lijfrente gesteld, derhalve is hij in de rekeningen van de eerste kameraar niet terug te vinden[266].

De ruzie die *Ansem Salm* in 1497 met zijn zwager *Dirck Jan Dircksz.* over de erfenis van land in Maarssen heeft, slaat waarschijnlijk op de grond die aan *Gheryt Jansz.* toebehoorde en is dus geen verlate ruzie over de erfenis van grootmoeder *Margriet Jan Dircksz.* weduwe die ook land in Maarssen had[267].

7 mei 1476: *Gerit Jan Dircksz.* krijgt van het kapittel van St. Jan 10 morgen land in erfpacht in de kerspel van Maarssen[268]. Op 27 maart 1480 koopt hij deze tien morgen voor 173 gouden rijnsgulden en 17 stuivers[269]. In beide akten wordt zijn moeder (met haar kinderen) als buur genoemd.

Het kan bijna niet anders of *Ansem Zalm* neemt in 1481 tot *Gerit Jansz.* in Maarssen zijn toevlucht, nadat hij Utrecht – vanwege de troebelen – verlaten heeft[270].

17 maart 1494: Heer *Dirck Jansz.* (broer van *Gheryt Jansz.*) presenteert een libel aan *Hillegont Geryt Jansz.* weduwe[271].

3. *Wendelmoed*, tr. *Ansem Zalm* (zie de genealogie *Zalm*, sub B-IV).

4. *Lysbeth*, † 1484/'85[272].

1468: *Jan Dircksz.* neemt een lijfrente op het leven van zijn dochter *Lysbeth*[273].

De zonen lijken geen mannelijke erfgenamen te hebben voortgebracht. Deze tak van de familie *Block* (?) lijkt met *Gheryt Jansz.* in de mannelijke lijn te zijn uitgestorven.

263. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 1493, fol. 22; 14 en 17 maart 1494, fol. 71; 8 aug. 1497, fol. 184vo.; 3 nov. 1513, fol. 56vo.; 3 april 1516, fol. 112vo.; 20 nov. 1517, fol. 150vo.; 18 jan. 1518, fol. 183.
264. Idem, inv. nr. 827, fol. 4, 192vo.
265. Alleen de akte van 1476 en het daaraan hangende zegel is bewaard gebleven (HUA, BA II, inv. nr. 388, 1 febr. 1476), beide andere akten zijn alleen in afschrift bekend (HUA, SA Utrecht II, inv. nr. 753, p. 31-34; een uittreksel in Van Riemsdijk, Geschiedenis kerspelkerk, bijlage 23).
266. De rekening van de eerste kameraar (HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 589) is gecontroleerd van 1484 tot 1495.
267. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 1497, fol. 184vo.
268. HUA, Kapittel St.Jan, inv. nr. 169-5, 7 mei 1476, fol. 161.
269. Ibidem, 27 maart 1480, fol. 176vo.
270. Tenhaeff, Bisschop David van Bourgondie, p. 13.
271. HUA, SA Utrecht I, inv. nr. 13 (RDB), 17 maart 1494, fol. 71.
272. Idem, inv. nr. 589, 1484/'85, fol. 21vo.
273. Idem, inv. nr. 610, 1468, fol. 14, kol. 1 en 2.

De voornamen Utrecia en Trajectinus

Peetkinderen van stad en Staten van Utrecht

door Dr. Marten Jan Bok

"Bien venue à Utrecht, qui t'a donné son nom
Et c'est toy qui luy rends un plus fameux renom".
(Anna Maria van Schurman, over *Utricia Ogle*, 1647)[1]

De edelman *John Ogle* (1569-1640) was een van de vele Engelse officieren die in de Tachtigjarige Oorlog dienst deden in het Staatse leger[2]. In 1600 nam hij als bevelhebber van een vendel voetknechten onder generaal Francis Vere deel aan de Slag bij Nieuwpoort, waarin hij zich zeer onderscheidde in de Engelse voorhoede die, zij het met grote verliezen, voor Prins Maurits de overwinning forceerde. In het daarop volgende langdurige beleg van Oostende (1601-1604) maakte hij zich opnieuw verdienstelijk. Bij een kort bezoek aan zijn vaderland werd hij in december 1603 door Koning Jacobus I in Woodstock geridderd.

In het voorjaar van 1610 ontstond in Utrecht grote politieke onrust. Gedurende enkele maanden kwam er een revolutionair bewind op het kussen. Nadat Prins Maurits op 28 april de oude politieke verhoudingen hersteld had, besloten de Staten-Generaal de ervaren kolonel *Ogle* in te zetten om de orde te handhaven[3]. Op 15 mei trad Graaf *Ernst Casimir van Nassau* af als plaatsvervangend gouverneur van het Utrechtse garnizoen. Een dag later werd *Ogle* benoemd. De Utrechtse kroniekschrijver Cornelis Cornelisz. beschreef hem bij die gelegenheid als "een Engelsman met één ooge, genaempt ridder *Johan Ogley*"[4].

De kersverse gouverneur vestigde zich in de stad, zich vermoedelijk nog onbewust van het feit dat zijn vrouw *Elisabeth de Vries* († 1656) in verwachting was van een dochter, die ruim acht maanden later zou worden geboren. Op 1 februari 1611 verzocht *Ogle* de Staten van Utrecht per brief om getuige te willen zijn bij haar doop, die op 10 februari in de Dom zou plaatsvinden. Hij zag dit als een mogelijkheid "dat wij malcanderen souden connen tegenmoet comen, namentlijck, U.Ed. haer goede gonste eenichsijns te bewijsen; ick mijnen dienstighe gebiedenisse ende affectie aen U.Ed."[5]. Bovendien verzocht hij de Staten het kind een "naem daer toe te geven als beste impressie soude moghen maken tot gedenckenisse van d'eere die mij geschiet, ende de danckbaerheyt, die ick ende de mijnen sullen altijets gehouden sijn tegens de selvighen t'eerkennen". Hij voegde er aan toe dat het nog beter ware geweest indien hij dit voor een zoon had kunnen vragen, maar hij hoopte dat de Staten het hem niet persoonlijk kwalijk zouden nemen dat God had beschikt dat hij ditmaal een dochter had gekregen.

De Staten namen het verzoek in dank aan en lieten zich bij de doop vertegenwoordigen door jonker *Justus van Rijsenborch*, lid van de Ridderschap en oud-burgemeester van Utrecht. Verder traden graaf *Ernst Casimir* en *Geertruijt van Lennip*, de vrouw van de Utrechtse schout *Johan van Zuylen van de Haer*, heer van Zevender, als doopgetuigen op. Cornelis Cornelisz. noteerde: "ende daer is een groote feeste gehouden tot den commandeur, van alle die staten ende heeren, die daer

1. A.M. van Schurman, Opuscula (ed. Utrecht 1652), p. 313; op *Utricia Ogle*'s terugkeer in Utrecht in november 1647. Strikt genomen was zij echter niet naar de stad, maar naar de Staten vernoemd.
2. Wanneer in deze inleiding geen bronvermelding wordt gegeven, zijn de gegevens ontleend aan de bronnen die worden genoemd in de bijlage. Dit artikel is de eerste publicatie voortkomend uit een groter onderzoeksproject naar het verschijnsel van vernoemingen van kinderen naar provincies en steden. Op 3 november 2000 sprak ik hierover al meer in het algemeen op de '2000 Sixteenth Centuries Studies Conference' in Cleveland (V.S.), met een voordracht getiteld: 'Naming Children after Provinces and Cities in the Dutch Republic'.
3. Van de Water, Groot Utrechts placaatboek, dl. 3, p. 180.
4. Cornelis Cornelisz., Kroniek, p. 21.
5. HUA, Staten van Utrecht, inv. nr. 290-3, ingek. brieven, nr. 2529.